

Nr 3 (15) - Czerwiec 1998

ISSN 1234-5725

Więś i Doradztwo

Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Częstochowie

we współpracy z

Małopolskim Stowarzyszeniem Doradztwa Rolniczego

zapraszają Ośrodki Doradztwa Rolniczego, doradców, przedsiębiorców, rolników oraz wszystkich zainteresowanych do udziału w Wystawie Rolniczej w ramach Dożynek Jasnogórskich w dniach 5-6 września 1998 roku.

W ramach Dożynek Jasnogórskich prezentowane będą następujące tematyczne wystawy:

- Nauka Polska,
- Krajowe Targi Agroturystyczne,
- Targi Nasionne,
- Wystawa Maszyn Rolniczych,
- Targi Pszczelarskie,
- Przedsiębiorczość na Wsi,
- Kiermasz Żywności - Stowarzyszenie Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND.

Zainteresowanych uczestnictwem w Wystawie Rolniczej prosimy o kontakt pod adresem:

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Częstochowie
ul. Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 70/126
42-200 Częstochowa

Zapraszamy serdecznie do uczestnictwa!

Doradztwo i Edukacja

- mgr inż. Edward Matuszak
Doskonalenie zawodowe kadry doradczej 2

Ekonomika Rolnictwa

- dr inż. Władysław Piskorz
Scenariusze integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską 11
- dr hab. inż. Wiktor Adamus
Wycena gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych 23

Technologia Produkcji

- dr inż. Jan Zając,
prof. dr hab. Stanisław Niedźwiadek
Racjonalny wychów młodzięży króliczej 36
- dr inż. Jan Zając, dr inż. Paweł Bielański
Granice opłacalności 38
- prof. dr hab. Ryszard Kostuch, mgr Ewa Panek
Facelia — roślina niedoceniana 40

Kronika MSDR

- Spotkanie organizacji pozarządowych działających na rzecz wsi i rolnictwa z Ministrem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej* 43
- Wydarzenia drugiego kwartału 1998* 47

Szanowni Czytelnicy

Niniejsze wydanie Wsi i Doradztwa zawiera zaledwie kilka artykułów, ale za to opracowanych w sposób systemowy, co znakomicie ułatwi Państwu ich zrozumienie oraz wykorzystanie w przygotowaniu własnych materiałów edukacyjnych.

W zakresie doskonalenia pracy doradczej polecamy artykuł E. Matuszaka dyrektora CDiEwR w Poznaniu opracowany na bazie danych empirycznych.

Szanse i zagrożenia integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską są efektem opracowanych przez dr W. Piskorza scenariuszy symulacyjnych, zaś metody wyceny gospodarstw i przykłady ich stosowania, niezwykle ważne w obrocie ziemią i nieruchomościami, są przedmiotem rozważań w artykule dr hab. W. Adamusa.

Życzymy owocnej lektury.

Rada i Zarząd MSDR

REDAGUJE ZARZĄD
MAŁOPOLSKIEGO STOWARZYSZENIA
DORADZTWA ROLNICZEGO

z siedzibą w Akademii Rolniczej w Krakowie
31-121 Kraków, ul. Czysta 21

REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY
dr Stanisław Legutko

tel. (012) centrala 632-16-20 w. 343 lub 344
(012) 634-31-90
fax (012) 633-15-61

ZDJĘCIA

mgr inż. Maria Rychlak,
prof. dr hab. Kazimierz Wiech
prof. dr hab. Ryszard Kostuch

mgr inż. Edward Matuszak

Doskonalenie zawodowe kadry doradczej *

1. Wstęp

Wspieranie przez doradztwo rolnicze przemian gospodarczych i społecznych jakie obecnie dokonują się na wsi i w rolnictwie wymaga właściwego przygotowania kadr doradczych. Przedmiotowy zakres doradztwa rolniczego poszerzył się wraz z wdrażaniem gospodarki rynkowej. Zwiększyło się zainteresowanie rolników ekonomiczną efektywnością produkcji, wdrażaniem nowości polepszających jej opłacalność, urynkowaniem produktów rolniczych, informacją rynkową, tworzeniem organizacji integrujących rolników, wchodzeniem rolników w kanały dystrybucji żywności, bezpośrednią sprzedażą na rynkach hurtowych, integracją z zakładami przetwórczymi itp.

Spadek dochodów ludności rolniczej spowodował jednocześnie większe zainteresowanie możliwościami uzyskiwania dodatkowych dochodów w gospodarstwie lub z pracy nie związanej z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. W dużym zakresie zdobywaniem dodatkowych dochodów zainteresowane są kobiety wiejskie. Tym samym specjalistki ODR do spraw wiejskiego gospodarstwa domowego zostały włączone we wspieranie różnych form przedsiębiorczości na wsi zmierzających do tworzenia źródeł dodatkowych dochodów.

Zupełnie nowe problemy dla rolników i doradztwa rolniczego powstały w związku z dążeniem Polski do integracji z Unią Europejską. Przystosowanie rolnictwa do warunków funkcjonowania w Unii Europejskiej stanowi obecnie jedno z trudniejszych zadań do zrealizowania przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Ośrodki Doradztwa Rolniczego jako instytucje państwowe włączone zostały w realizację polityki państwa w dziedzinie rozwoju wsi i rolnictwa.

Udział zadań wynikających z realizacji polityki rolnej państwa wobec wsi i rolnictwa realizowanych przez państwowe doradztwo rolnicze systematycznie wzrasta od 1994 roku. Intensyfikacja działań w tym zakresie nastąpiła po podpisaniu układu stowarzyszeniowego Polski z Unią Europejską. Dystans jaki, w wielu dziedzinach, dzieli polskie rolnictwo od rolnic-

two krajów Unii Europejskiej powinien być maksymalnie zmniejszony przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Ośrodki Doradztwa Rolniczego są instytucjami, które mogą ten proces wspierać w różnych płaszczyznach. Z tego tytułu otrzymuje coraz to nowe zadania a wraz z nimi nowych klientów instytucji doradczej. Oczekiwać należy, że zakres interwencji państwa będzie się poszerzał w kolejnych latach dostosowywania wsi i rolnictwa do integracji z Unią Europejską. Tym samym doradztwo rolnicze otrzyma nowe zadania. Część z realizowanych obecnie nowych zadań wynika z poszerzenia podmiotowego zakresu doradztwa rolniczego tj. zwiększenia liczby potencjalnych klientów doradztwa rolniczego ale większość dotyczy rolników i rodzin rolniczych.

Nowe zadania jakie realizują Ośrodki Doradztwa Rolniczego wyczerpały już rezerwy kadrowe jakimi dysponowały. Rozszerzenie ich zakresu lub powierzenie nowych zadań wiąże się z zaniechaniem części działań wynikających z potrzeb doradczych zgłaszanych przez rolników.

2. Charakterystyka kadry doradczej Ośrodków Doradztwa Rolniczego

2.1 Zatrudnienie

W IV kwartale 1996 roku w ODR zatrudnionych było około 5700 osób, w tym:

specjalistów zakładowych	ok. 1180 osób
doradców terenowych	ok. 3320 osób
kadry kierowniczej różnych szczebli	ok. 200 osób
pozostali	ok. 1000 osób

Razem wśród kadry doradczej i kierowniczej Ośrodków Doradztwa Rolniczego pracuje około 2500 kobiet i 2200 mężczyzn co stanowi odpowiednio 53,2% i 46,8%.

Kobiety stanowią ponad 50% kadry doradczej i kierowniczej w 30 ODR, w pozostałych 19 dominują mężczyźni. Udział kobiet wśród kadry doradczej i kierowniczej jest następujący:

- 30-40% — 6 ODR,
- 40-50% — 13 ODR,
- 50-60% — 17 ODR,
- 60-70% — 10 ODR,
- powyżej 70% — 3 ODR.

* Referat przedstawiony na ogólnopolskiej konferencji dyrektorów ODR w Poświętnem w dniach 25-27.11.1997

Doradcy—mężczyźni stanowią ponad 50% kadry doradczej w województwach północnych i środkowo-zachodnich oraz w województwie kieleckim i rzeszowskim.

W lutym 1994 roku w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego pracowało około 4490 doradców i specjalistów, w tym około 2380 kobiet (53%) i 2110 mężczyzn (47%). [Liczba 4490 osób dotyczy tylko doradców terenowych i specjalistów zakładowych — bez kadry kierowniczej. Ogółem zatrudnionych wówczas w ODR było 5685 osób. Dane pochodzą z analizy wykonanej przez Jednostkę Koordynacyjną projektu "Koordynacja doradztwa rolniczego".]

Z przedstawionych danych wynika, że zatrudnienie w ODR w latach 1994–1996 nie zmieniło się w sposób istotny. Zwiększył się natomiast zakres zadań realizowanych przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego, zwłaszcza zadań wynikających z udziału doradztwa rolniczego w realizacji polityki państwa wobec wsi i rolnictwa.

Jednym z nowych zadań jest prowadzenie rachunkowości dla gospodarstw korzystających z kredytów preferencyjnych. W 1997 roku obowiązek taki ma około 23000 gospodarstw. Przy założeniu, że jeden doradca będzie nadzorował i prowadził rachunkowość dla 30–40 gospodarstw oznacza to zaangażowanie od 600 do 700 doradców dla realizacji tego zadania tj. 13–15% całej kadry doradczej pracującej w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego.

Obciążenie poszczególnych ODR pracami związanymi z rachunkowością rolniczą jest różne. W jednych Ośrodkach nie będzie stanowiło istotnego problemu a w innych zaangażowało będzie prawie 50% potencjału kadrowego Ośrodka.

Nowe zadania nałożone na doradztwo rolnicze przez państwo mogą być realizowane kosztem zaniechania innych kierunków działalności doradczej, w tym także realizacji wielu działań wynikających z oczekiwań rolników w stosunku do państwowego doradztwa rolniczego.

2.2 Kwalifikacje zawodowe kadr doradczych.

Formalne kwalifikacje zawodowe były jednym z istotnych kryteriów pozostania w pracy w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego w trakcie reformy doradztwa rolniczego w 1990 roku. Po prawie 50% redukcji zatrudnienia, wykształcenie kadr dorad-

Zatrudnienie specjalistów zakładowych i doradców terenowych.

Specjalność	Liczba osób
Doradcy ogólnorolni	2030
Wiejskie gospodarstwo domowe	660
Ekonomika rolnictwa, marketing	530
w tym rachunkowość rolnicza	120
Produkcja roślinna	270
Produkcja zwierzęca	260
Informacja i wydawnictwa	150
Ogrodnictwo	115
Szkolenia i praca z młodzieżą	90
Metodyka i organizacja doradztwa rolniczego	75
Ekologia, ochrona środowiska	70
Przedsiębiorczość, alternatywne źródła dochodu, rozwój wsi	60
Mechanizacja rolnictwa, budownictwo wiejskie	50
Doświadczalnictwo	40
Analizy laboratoryjne	40
Poradnictwo prawne	20
Pozostali	40

Źródło: analiza wykonana przez CDiEwR w IV kwartale 1996 roku

czych ukształtowało na poziomie: około 1/3 kadr doradczych z wykształceniem średnim i około 2/3 z wykształceniem wyższym. Proporcje te nie uległy zasadniczym zmianom do 1996 roku.

Wśród kadry doradczej z wykształceniem wyższym 1507 osób (48.1%) stanowią kobiety i 1623 osoby (51.9%) mężczyźni. Wśród kadry doradczej z wykształceniem średnim dominują kobiety — 993 osoby (63.2%) wobec 578 mężczyzn (36.8%).

W poszczególnych województwach zatrudnienie doradców z wykształceniem średnim jest zróżnicowane od 5 do 71 osób. W relacji do całego zatrudnienia

Wykształcenie specjalistów zakładowych, doradców terenowych i kadry kierowniczej

Wykształcenie	Wyższe	Srednie
Rolnicze	2899	1396
Ekonomiczne	114	33
Techniczne	53	38
Pedagogiczne	4	-
Uniwersyteckie	60	-
Ogrodnicze	-	27
Ogólne	-	19
Weterynaryjne	-	5
Inne	-	52
Razem	3130	1570
Ogółem	4700	

Źródło: analiza wykonana przez CDiEwR w IV kwartale 1996 roku

kadr doradczych w poszczególnych województwach wynosi:

- do 10% — 1 ODR,
- 10–20% — 4 ODR,
- 20–30% — 17 ODR,
- 30–40% — 15 ODR,
- 40–50% — 9 ODR,
- powyżej 50% — 3 ODR.

Najliczniejszą grupę kadry doradczej z wykształceniem średnim stanowią specjalistki ds. wiejskiego gospodarstwa domowego.

Po 1990 roku Ośrodki Doradztwa Rolniczego praktycznie nie zatrudniają osób ze średnim wykształceniem na stanowiska doradców. W tej grupie doradców występuje duża stabilizacja kadr. Fluktuacja kadr występuje wśród doradców z wykształceniem wyższym. Niestety z pracy w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego odchodzą najlepsi doradcy i specjaliści zakładowi, którzy niejednokrotnie obejmują stanowiska obsadzone w drodze konkursu w różnych innych instytucjach i organizacjach. Banki obsługujące gospodarkę żywnościową, urzędy administracji państwowej, samorząd terytorialny a ostatnio także izby rolnicze oferują najlepszym pracownikom Ośrodków Doradztwa Rolniczego dużo wyższe wynagrodzenie. W tej sytuacji Ośrodki Doradztwa Rolniczego w sposób niezamierzony realizują jeszcze jedno zadanie — przygotowują kadry dla innych instytucji i organizacji współpracujących z rolnictwem.

Pracownicy doradztwa rolniczego mieli w ostatnich latach stosunkowo duże możliwości podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych, w tym również udziału w szkoleniach organizowanych z udziałem ekspertów i wykładowców zagranicznych i udziału w zagranicznych wyjazdach szkoleniowych. Obecnie możliwości te są skromniejsze głównie z następujących powodów:

- stopniowego ograniczania bezpłatnej zagranicznej pomocy szkoleniowej dla kadr doradczych,
- braku wystarczających środków finansowych na opłacenie rosnących kosztów doskonalenia zawodowego organizowanego w kraju,
- braku czasu na podnoszenie kwalifikacji zawodowych w oderwaniu od pracy zawodowej u wielu doradców.

Generalnie kwalifikacje zawodowe kadr doradczych (zwłaszcza specjalistów zakładowych ODR) do podejmowania realizowanych aktualnie przez ODR zadań a także mobilność kadr doradczych i skłonność do podnoszenia kwalifikacji zawodowych oceniane są pozytywnie. Ocena taka była i jest istotnym warunkiem przekazywania nowych zadań do realizacji Ośrodkom Doradztwa Rolniczego. Nie oznacza to absolutnie, że dotyczy ona całej kadry doradczej i że zwalnia kadrę doradczą z permanentnego podnosze-

nia kwalifikacji zawodowych zwłaszcza w kontekście nowych zadań doradztwa rolniczego. Jak w każdym środowisku zawodowym indywidualne oceny są zróżnicowane i coraz częściej powtarzają się krytyczne opinie pod adresem części doradców terenowych.

Generalnie problem kwalifikacji zawodowych kadr doradczych jest problemem bardzo złożonym. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się doradcy terenowi. W trakcie bezpośrednich kontaktów z rolnikami pod ich adresem kierowane są pytania dotyczące bardzo szerokiego spektrum wiedzy i umiejętności rolniczych a równocześnie bardzo szczegółowe i specjalistyczne pytania formułowane przez rolników specjalizujących się w określonym kierunku produkcji rolniczej.

Wraz z rozwojem specjalizacji gospodarstw Ośrodki Doradztwa Rolniczego będą zmuszone dostosować swoją organizację wewnętrzną i "struktury zatrudnienia" do potrzeb specjalizujących się gospodarstw. Równocześnie należy spodziewać się mniejszego zapotrzebowania na tzw. "doradców ogólnorolnych".

Odczuwalny jest natomiast brak dostatecznego wspierania rozwoju przedsiębiorczości wśród rolników i mieszkańców wsi oraz doradztwa socjalno-ekonomicznego

3. Potrzeby doskonalenia kadr doradczych

W 1997 roku Centrum Doradztwa czterokrotnie prowadziło badania ankietowe w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego w celu określenia potrzeb doskonalenia zawodowego kadr doradczych. O opinię dotyczącą doskonalenia kadr doradczych zwrócono się także do instytutów naukowo-badawczych resortu rolnictwa. Wyniki prowadzonych analiz wykorzystane zostały w trakcie opracowywania projektu "Systemu doskonalenia kadr doradczych ODR".

W styczniu 1997 roku instytuty i ośrodki doradztwa rolniczego udzieliły odpowiedzi na następujące pytanie:

"Jaką generalną problematyką doskonalenia zawodowego doradców zainteresowany jest Instytut, a jaką ODR?"

Ośrodki Doradztwa Rolniczego wskazały bardziej szczegółowe potrzeby doskonalenia kadr doradczych, w wymienionych w pytaniu dziedzinach wiedzy, a mianowicie:

W zakresie technologii produkcji rolniczej

- produkcja rolnicza /zboża, kukurydza, rzepak, okopowe/
- produkcja ogrodnicza /sadownictwo, warzywnictwo/
- produkcja zwierzęca /bydło, trzoda chlewna, mleko, żywienie/

- niskonakładowe technologie produkcji,
- budownictwo i mechanizacja, modernizacja budynków inwentarskich,
- konserwacja pasz,
- ochrona roślin.
- biotechnologie.

W zakresie technologii przetwórstwa

- przetwórstwo owocowo-warzywne,
- przetwórstwo zbóż /młynarstwo, piekarstwo, makarony/
- przetwórstwo mięsa,
- przetwórstwo ziemniaków,
- przetwórstwo mleka,
- technologie przetwórstwa domowego,
- organizacja przetwórstwa — zagadnienia prawne, wymagania produkcji ekologicznej, normy jakościowe surowców,
- przechowywanie, suszarnictwo
- zielarstwo.

W zakresie ekonomiki i marketingu

- analizy finansowe gospodarstw rolnych i inwestycji /wskaźniki efektywności/,
- prowadzenie ksiąg rachunkowych,
- zorganizowane formy wspólnoty rolników /grupy marketingowe, spółki, kooperatywy/,
- planowanie, organizacja produkcji,
- badanie rynku, informacja rynkowa.

W zakresie technologii produkcji połączonej z ekonomiką i marketingiem

- rozwiązania organizacyjne i technologiczne zwiększające dochodowość,
- opłacalność produkcji,
- prognozowanie zbytu,
- sposoby wykorzystania gruntów gorszej jakości i użytków zielonych
- podejmowanie decyzji w oparciu o analizę rynku,

W zakresie metodyki doradztwa

- formy i metody pracy doradczej wśród dorosłych,
- doradztwo grupowe,
- rozpoznawanie potrzeb doradczych,
- programowanie działalności doradczej,
- techniki doradcze, komunikowanie się, negocjacje,
- trening umiejętności społecznych,
- metodyka szkolenia,
- marketing w doradztwie,

“Jaką generalną problematyką doskonalenia zawodowego doradców zainteresowany jest Instytut, a jaką ODR?”

Stopień zainteresowania oceniany w skali 0–3,
3 — największe zainteresowanie.

Tematyka	w opinii Instytutów (17)		w opinii ODR
	realizuje tematykę	stopień zainteresowania tematyką średnia liczba punktów	
Technologie produkcji rolniczej	13	2,3	2,0
Technologie przetwórstwa	9	1,2	1,3
Ekonomika i marketing	7	0,8	2,6
Technologie + ekonomika i marketing	8	1,1	2,6
Metodyka doradztwa	3	0,2	2,1
Ekologia i ochrona środowiska	10	1,5	2,3
Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich	8	0,9	2,6
Dostosowanie gospodarki żywnościowej do integracji z Unią Europejską	11	1,5	2,8

W zakresie ekologii i ochrony środowiska

- integrowane, ekologiczne metody produkcji, produkcja zdrowej żywności,
- przydomowe oczyszczalnie ścieków,
- wpływ rolnictwa na środowisko,
- ochrona wód,
- standaryzacja gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych,
- racjonalne nawożenie,
- rekultywacja terenów zdegradowanych,
- kształtowanie krajobrazu wsi,
- ekologiczne źródła energii,
- odpady przemysłowe.

W zakresie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

- budowa programów rozwoju,
- rozwój małej przedsiębiorczości /agroturystyka/
- alternatywne źródła dochodu,
- zespołowe formy gospodarowania,
- aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców wsi,
- strategia rozwoju obszarów przygranicznych.

W zakresie dostosowywania gospodarki żywnościowej do integracji z Unią Europejską

- standaryzacja /wymagania jakościowe/,
- uwarunkowania ekonomiczne i prawne funkcjonowania gospodarki,
- szanse i zagrożenia /dotacje dla rolnictwa/.

Z przeprowadzonej analizy wynika największe zainteresowanie doskonaleniem kadr doradczych w następujących obszarach zagadnień:

- wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich,
- dostosowanie gospodarki żywnościowej do Unii Europejskiej,
- ekonomika i marketing,
- technologie + ekonomika i marketing.

Celem uszczegółowienia potrzeb doskonalenia kadr doradczych w obszarze zagadnień związanych z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich przeprowadzono badania ankietowe, których celem było określenie zagadnień szczegółowych i ich hierarchii z punktu widzenia potrzeb doskonalenia kadr doradczych. Wyniki analizy przedstawia zamieszczona poniżej tabela.

Więcej informacji na temat potrzeb doskonalenia w zakresie postępu w technologiach produkcji rolniczej oraz ich hierarchizacji zawierają opinie Ośrodków Doradztwa Rolniczego dotyczące proponowanych przez jednostki naukowo-badawcze wyników zakoń-

czonych badań proponowanych do wdrażania i upowszechniania w 1997 roku.

Ogółem zgromadzono 200 tematów, które pogrupowano w pięciu blokach:

- produkcja roślinna 81 tematów,
- produkcja zwierzęca 29 tematów,
- ogrodnictwo 37 tematów,
- mechanizacja roln. i budownictwo 28 tematów,
- przetwórstwo, wieś i rolnictwo, ochrona zdrowia 25 tematów

Na przygotowaną przez Centrum Doradztwa ankietę odpowiedzi udzieliły 44 ODR.

Zainteresowanie ODR proponowanymi do wdrażania i upowszechniania wynikami badań było następujące:

Produkcja roślinna

- łączne stosowanie agrochemikaliów w ochronie pszenicy,
- łączne stosowanie herbicydów z adiuwantami i nawozem azotowym,
- organizacja zespołów marketingowych producentów ziemniaków,

Wyniki ankiety dotyczącej potrzeb doskonalenia kadr doradczych w zakresie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Lp.	TEMATYKA	Liczba uzyskanych punktów		średnio	Ilość odpowiedzi	z oceną najwyższą (10)
1	Ogólne problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich	7,0			7	
2	Przykłady rozwiązań w zakresie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w krajach Europy Zachodniej	7,3			8	
3	Organizacja wspólnych przedsięwzięć rolników w zakresie integracji poziomej i pionowej	aspekty prawne	aspekty organiz.	aspekty prawne	aspekty organiz.	
	a/ grupy producentów	8,6	8,3	18	15	
	b/ wspólnoty użytkowników maszyn	7,2	6,7	12	7	
	c/ stowarzyszenia producentów	8,1	7,6	13	9	
	d/ spółdzielnie rolników	6,6	6,3	7	5	
	e/ spółki kapitałowe (spółka z o.o, spółka akcyjna)	6,4	6,3	8	7	
4	Udział doradców w budowie i realizacji strategii rozwoju lokalnego	6,9			8	
5	Marketing produktów rolniczych	7,4			9	
6	Organizacja i funkcjonowanie rynków hurtowych	7,2			11	
7	Organizacja i funkcjonowanie giełd towarowych	6,8			10	
8	Inicjowanie i wspieranie rozwoju małej przedsiębiorczości na wsi	8,8			19	
9	Inicjowanie i wspieranie poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów rodzin rolniczych	8,8			18	
10	Wspieranie edukacyjne liderów wiejskich	7,5			7	

- tendencje zmian w produkcji i rynku ziemniaków,
- integrowana ochrona w uprawie ziemniaków,
- technologie produkcji ziemniaków jadalnych wysokiej jakości,
- nowe odmiany pszenicy, pszenżyta, mieszanin odmian jęczmienia,
- stosowanie herbicydów w pszenicy, rzepaku, bobiku i grochu,
- bilansowanie składników nawozowych w gospodarstwie rolnych,
- system informacji komputerowej o nawozach,
- agrotechnika w uprawie pszenicy ozimej,
- mieszanki zbożowe i zbożowo-strączkowe,
- możliwości eliminacji orki w zmianowaniu,
- międzyplony w zmianowaniu zboża ozime/zboża jare.

W uzupełnieniu ODR zaproponowały następujące interesujące je tematy, które nie znalazły się wśród propozycji jednostek naukowo-badawczych:

- technologia uprawy gryki,
- przywracanie struktury i urodzajności gruntów odlogowanych,
- integrowane metody produkcji roślinnej,
- marketing owoców rolnych,
- ochrona upraw zielarskich przed chorobami i szkodnikami.

Produkcja zwierzęca

Tematy o największym zainteresowaniu doradców ODR — wg. malejącego zainteresowania:

- krzyżowanie towarowe trzody chlewnej /stosowanie wysoko-mięsnych linii ojcowskich
- doskonalenie stad bydła mlecznego poprzez krzyżowanie,
- proekologiczne technologie produkcji trzody chlewnej /ściolowe posadzki samospławialne
- odchów cieliczek ras mięsnych,
- problemy zdrowotności trzody chlewnej,
- krzyżowanie towarowe owiec, kierowania procesami rozrodczymi owiec
- zbiór i zakiszenie pasz przy użyciu siewczarki i pras zbierających,
- zagospodarowanie wód dla potrzeb agroturystyki.

W uzupełnieniu, doradcy wskazują na potrzebę upowszechnienia następujących zagadnień:

- minimalizacja kosztów produkcji zwierzęcej,
- krzyżowanie bydła w celu uzyskania wołowiny wysokiej jakości,
- technologia odchovu prosiąt w miotach łączonych,
- produkcja brojlerów,
- nowoczesne technologie produkcji pasz objętościowych,

- profilaktyka w chowie zwierząt,
- modernizacja i zoohigiena pomieszczeń inwentarskich.

Ogrodnictwo

Największe zainteresowanie w opinii doradców ODR dotyczy następującej tematyki:

- odchwaszczanie truskawek,
- wymagań jablek nowych odmian odnośnie temperatury przechowywania,
- technologii intensywnej uprawy śliw,
- koron wrzecionowych i superwrzecionowych w uprawie jabłoni,
- techniki oprysków intensywnych sadów jabłoniowych,
- wrażliwości na szarkę nowych odmian śliw,
- trwałości i jakości owoców śliw po zbiorze,
- zwalczania szkodników w szkółkach i sadach śliw, jabłoni i grusz,
- przygotowania pszczół do zimy,
- zwalczania warrozy pszczół.

W uzupełnieniu, doradcy wskazują na potrzebę upowszechnienia następujących zagadnień

- standaryzacja produktów ogrodnictwa,
- zasady działania rynków ogrodnictwa w UE,
- przerzedzanie zawiązków drzew owocowych,
- modernizacja przechowalni na chłodnie,
- kalkulacje produkcji roślin warzywnych w uprawie pod osłonami i w gruncie,
- progi szkodliwości w uprawach warzywnych,
- nawożenie warzyw pod osłonami,
- zwalczanie chorób grzybowych w pomidorach i ogórkach,
- dezynfekcja podłoża,
- integrowane metody uprawy warzyw, polskie odmiany.

Mechanizacja rolnictwa i budownictwo inwentarskie

Dział o mniejszej liczbie tematów upowszechnionych /28/ ale dużym zainteresowaniem większością tematów — wg. malejącego zainteresowania:

- technologia tuczu trzody chlewnej na głębokiej ściółce,
- płyty gnojowe i zbiorniki na gnojówkę, środki hydroizolacyjne,
- tuczarnie z samooczyszczającą się posadzką,
- kojce porodowe o poszerzonej funkcjonalności,
- kojce samoblokujące wielostanowiskowe,
- urządzenie do przygotowywania i zadawania pasz sypkich,
- boksowa przechowalnia ziemniaków,

- problemy mechanizacji i organizacji procesów produkcji roślinnej,
- kółko maszynowe doradcze.

W uzupełnieniu, doradcy wskazują na potrzebę upowszechnienia następujących zagadnień

- projekty nowoczesnego budownictwa inwentarskiego — do powielenia,
- nowoczesne typy kombajnów zbożowych i ciągników rolniczych,
- mechanizacja w oborach /15–50 stanowisk/,
- wentylacja w budynkach inwentarskich,
- chłodnie do przechowywania owoców.

Przetwórstwo rolno-spożywcze, wieś i rolnictwo, ochrona zdrowia

Najbardziej tematycznie zróżnicowany dział. Informatora, Tematy o największym zainteresowaniu ODR, podano dla każdego rozdziału. Są to:

- informator branżowy — jak założyć i prowadzić małą/średnią przetwórnę owocowo-warzywną,
- wartość technologiczna ziarna pszenicy,
- działanie preparatu Lactacel w procesie konserwowania pasz,
- bezrobocie na wsi, zmiany zatrudnienia na wsi,
- opinie wsi o działalności ODR,
- ochrona socjalna rodziny rolniczej,
- ergonomiczne podstawy optymalizacji pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

W uzupełnieniu ODR wskazały potrzeby, które nie znalazły się wśród propozycji j-br:

- dosuszanie i przechowywanie zbóż,
- jakość żywności i jej wpływ na zdrowie człowieka,
- przedsiębiorczość na wsi — przykłady, katalogi agrobiznesu.

4. Wyniki analiz wykonanych dla potrzeb tworzonego projektu „Systemu doskonalenia kadr doradczych ODR”

Dla potrzeb przygotowywanego projektu systemu doskonalenia kadr doradczych przeprowadzono badania ankietowe, których celem było poznanie opinii i oczekiwań zarówno odbiorców usług szkoleniowych /Oś-rodków Doradztwa Rolniczego/ jak również organizatorów doskonalenia kadr doradczych.

„Które formy doskonalenia doradców będą preferowane przez Instytuty i ODR-y”?

/0 - forma najmniej odpowiednia, 3 - forma najbardziej odpowiednia/

Formy doskonalenia	wg Instytutów /17/	wg ODR /49/
	średnia liczba punktów	
długie studia podyplomowe /3-4 zjazdy po 5 dni/	1,1	1,4
średnie kursy ogólnotechnologiczne /5-10 dni/ kursy monotematyczne /3-5 dni/	0,9 1,8	0,9 2,2
krótkie konferencja, zjazd, sympozjum /1-3 dni/ seminarium popularno-naukowe /1 dzień/ seminaria specjalistyczne /2-3 dni/ warsztaty tematyczne	2,2 2,0 2,3 1,5	2,3 1,7 2,9 2,5

Pytania dotyczyły ważnych dla efektywnego doskonalenia kadr doradczych zagadnień:

1. Preferowane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego i organizatorów szkolenia kadr doradczych formy doskonalenia i czas ich trwania.
2. Przydatność różnych form doskonalenia dla istniejących w ODR „stanowisk pracy”.
3. Sposób finansowania doskonalenia kadr doradczych.
4. Najodpowiedniejsze terminy doskonalenia kadr doradczych.

Poniżej zamieszczono odpowiedzi na powyższe pytania. Zostały one uwzględnione w przygotowywanym projekcie „Systemu doskonalenia kadr doradczych ODR”.

„Które formy doskonalenia doradców będą preferowane przez Instytuty i ODR-y”?

Wyniki:

- 1) Instytuty generalnie preferują krótkie formy doskonalenia stawiając na pierwszym miejscu seminaria specjalistyczne 2-3 dniowe, następnie konferencje, zjazdy i sympozja 1-2 dniowe, seminaria popularno-naukowe 1-dniowe oraz kursy monotematyczne 3-5 dniowe. W najmniejszym stopniu zainteresowane są prowadzeniem długich form doskonalenia, jak studia podyplomowe i 5-10 dniowe kursy ogólnotechnologiczne.
- 2) ODR-y, podobnie jak instytuty, najwyżej oceniają przydatność krótkich form doskonalenia, a mianowicie seminariów specjalistycznych 2-3 dniowych, warsztatów tematycznych, konferencji, zjazdów i sympozjów 1-3 dniowych oraz kursów monotematycznych, natomiast w małym stopniu są zainteresowane kierowaniem swoich doradców na studia

podyplomowe i 5-10 dniowe kursy ogólnotechnologiczne.

“Jaki jest najodpowiedniejszy okres dla doskonalenia kadr doradczych?”

Wyniki:

- 1) Instytuty jako najlepsze okresy organizacji doskonalenia uważają miesiące marzec i październik, a następnie kwiecień i maj, natomiast najmniej korzystne lipiec i sierpień.
- 2) ODR-y uznają, że najlepszymi okresami dla delegowania swoich doradców na doskonalenie są miesiące luty, marzec, maj i październik a następnie kwiecień, wrzesień i listopad.

“Która z generalnych zasad finansowania doskonalenia kadr doradczych byłaby najkorzystniejsza?”

Wyniki:

- 1) Spośród 17 instytutów tylko 3 razy wskazano na odpowiedź za finansowaniem ODR-ów. Większość odpowiedzi była za finansowaniem instytutów (8 razy) lub alternatywnie instytutów i ODR-ów (10 razy).
- 2) Spośród 49 ODR-ów, 6 razy wskazano na odpowiedź za finansowaniem instytutów, większość odpowiedzi była za finansowaniem ODR-ów (14) lub alternatywnie instytutów i ODR-ów (33).

Wnioski:

- 1) Zarówno instytuty jak i ODR-y przede wszystkim uważają, że dofinansowanie doskonalenia powinno uwzględniać zarówno instytuty jak i ODR

“Jaki jest najlepszy termin otrzymania decyzji o przyznaniu środków na finansowanie doskonalenia kadr doradczych?”

Wyniki:

- 1) Instytuty jako najlepszy termin otrzymania decyzji o przyznaniu dotacji na doskonalenie uznały miesiące styczeń i luty.
- 2) ODR-y jako najlepszy termin otrzymania decyzji o przyznaniu środków na doskonalenie uznały grudzień poprzedniego roku lub styczeń i luty w roku prowadzenia doskonalenia.

Wniosek:

Zarówno Instytuty jak i ODR-y powinny otrzymać decyzję o przyznaniu środków na doskonalenie kadr doradczych w grudniu ubiegłego roku, albo najpóźniej w styczniu lub lutym w roku realizacji doskonalenia

“Jaki jest najodpowiedniejszy okres dla doskonalenia kadr doradczych”

/0 — forma najmniej odpowiednia,
3 — forma najbardziej odpowiednia

Miesiąc	wg Instytutów /17/	wg ODR /49/
	średnia liczba punktów	
styczeń	0,7	1,2
luty	1,5	2,3
marzec	2,6	2,5
kwiecień	2,0	1,9
maj	2,0	2,2
czerwiec	1,5	1,6
lipiec	0,4	0,5
sierpień	0,2	0,4
wrzesień	1,6	1,8
październik	2,3	2,2
listopad	1,6	1,9
grudzień	0,7	0,8

„Która z generalnych zasad finansowania doskonalenia kadr doradczych byłaby najkorzystniejsza?” /odpowiedź TAK lub NIE/

Zasady finansowania doskonalenia ze środków MRiGŻ	wg Instytutów	wg ODR
	liczba odpowiedzi „Tak”	
Instytuty otrzymują środki na doskonalenie i oferują bezpłatne szkolenie kadr ODR, ODR-y nie otrzymują dofinansowania na doskonalenie.	8	6
Instytuty nie otrzymują dofinansowania na doskonalenie. ODR-y otrzymują pełne dofinansowanie na doskonalenie i pokrywają 100% kosztów.	3	14
Instytuty i ODR-y otrzymują częściowe dofinansowanie na doskonalenie /mieszany system finansowania/	10	33

“Jaki jest najlepszy termin otrzymania decyzji o przyznaniu środków na finansowanie doskonalenia kadr doradczych?”

Miesiąc	wg Instytutów /17/	wg ODR /49/
	liczba odpowiedzi	
styczeń	9	39
luty	9	15
marzec	5	6
kwiecień	2	-
maj	-	-
czerwiec	1	-
lipiec	-	-
sierpień	-	-
wrzesień	-	2
październik	-	3
listopad	2	2
grudzień poprzedniego roku	4	14

“Które formy doskonalenia są najodpowiedniejsze dla doradców o różnym stażu pracy i zajmowanym stanowisku?”

Wyniki:

- 1) Instytuty dla każdego stanowiska i stażu pracy proponują kilka form doskonalenia. Generalnie są to dłuższe formy dla doradców o krótkim stażu pracy, a szczególnie podejmujących pracę w doradztwie, natomiast krótsze formy dla stanowisk kierowniczych.
- 2) ODR-y, podobnie jak instytuty, generalnie uważają, że dla doradców o krótkim stażu pracy najodpowiedniejsze są dłuższe formy doskonalenia, a wśród nich kursy metodyczne. Dla kadry kierowniczej o dłuższym stażu pracy najodpowiedniejsze są przede wszystkim najkrótsze formy doskonalenia.

- 3) Instytuty i ODR-y uważają, że dla doradców o krótkim stażu pracy potrzebne są szkolenia ogólnotechniczne a dla doradców z dłuższym stażem pracy szkolenia specjalistyczne.

Wnioski

- 1) Zarówno Instytuty jak i ODR-y generalnie preferują dłuższe formy doskonalenia dla doradców o krótkim stażu pracy, a krótsze dla kadry kierowniczej.
- 2) Dla doradców o krótkim stażu pracy należy organizować kursy metodyczne.
- 3) Przy planowaniu przez Instytuty różnych form doskonalenia należy podać, dla której grupy doradców (stanowisk pracy) są one organizowane.

Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
w Poznaniu

“Które formy doskonalenia są najodpowiedniejsze dla doradców o różnym stażu pracy i zajmowanym stanowisku?” /studia podyplomowe, kursy ogólnotechnologiczne, kursy metodyczne, kursy monotematyczne, seminaria specjalistyczne, seminaria popularno-naukowe, warsztaty tematyczne, konferencje, zjazdy, sympozja naukowe /

Stanowisko pracy	Formy doskonalenia	
	według Instytutów	według ODR
doradca do 1 roku pracy	kursy ogólnotechnologiczne – /6/ studia podyplomowe – /5/ kursy metodyczne – /4/ kursy monotematyczne – /4/	kursy metodyczne – /35/ kursy ogólnotechnologiczne – /29/ warsztaty tematyczne – /10/ studia podyplomowe – /8/
doradca terenowy gminny	kursy ogólnotechnologiczne – /6/ seminaria specjalistyczne – /6/ kursy metodyczne – /5/	seminaria specjalistyczne – /25/ warsztaty tematyczne – /20/ kursy monotematyczne – /18/ kursy metodyczne – /18/
specjalista rejonowy	kursy monotematyczne – /7/ seminaria specjalistyczne – /7/ seminaria popularno-naukowe – /5/ warsztaty tematyczne – /5/	seminaria specjalistyczne – /33/ warsztaty tematyczne – /18/ kursy monotematyczne – /17/ warsztaty tematyczne – /5/
specjalista zakładowy	seminaria specjalistyczne – /8/ kursy monotematyczne – /6/ konferencje – /6/	seminaria specjalistyczne – /38/ warsztaty tematyczne – /24/ konferencje – /21/ kursy monotematyczne – /20/
kierownik rejonu	konferencje – /7/ kursy ogólnotechnologiczne – /6/ sympozja naukowe – /6/	warsztaty tematyczne – /24/ konferencje – /23/ seminaria specjalistyczne – /17/ kursy metodyczne – /16/
kierownik działu	konferencje – /7/ sympozja naukowe – /5/ studia podyplomowe – /4 / kursy metodyczne – /4 /	konferencje – /32/ sympozja naukowe – /20/ seminaria specjalistyczne – /20/ warsztaty tematyczne – /16/
dyrektor ODR	konferencje – /10/ zjazdy – /8/ sympozja naukowe – /8/	konferencje – /35/ sympozja naukowe – /29/ zjazdy – /25/ seminaria popularno-naukowe – /16/

// - liczba powtórzeń odpowiedzi

dr inż. Władysław Piskorz

Scenariusze integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską

1. Rozpoczęcie negocjacji członkowskich urealnienia perspektywę członkostwa Polski w UE

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej rozpoczął 31 marca br negocjacje członkowskie z Unią Europejską. Rozpoczął się ostatni etap w drodze do uzyskania przez Polskę członkostwa w elitarnym ugrupowaniu jakim jest Unia Europejska. Rozpoczęcie negocjacji rozwiąło ostatnie wątpliwości i niedowierzania sceptyków, którzy zaliczali polskie aspiracje integracyjne do sfery pobożnych życzeń polityków, publicystów i naukowców. Rozpoczęła się intensywna praca szerokiej rzeszy urzędników, organizacji rolniczych, ludzi nauki i praktyki rolniczej mająca na celu jak najlepsze przygotowanie się do trudnych negocjacji. Do świadomości przeciętnego rolnika dociera przekonanie, że w perspektywie kilku lat znaleźć się może on i jego gospodarstwo w znacząco odmiennym od dzisiejszego otoczeniu ekonomicznym.

Wszyscy przechodzimy okres intensywnej edukacji — począwszy od rolnika — przez urzędnika gminnego a skończywszy na kierownictwie Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Ma ona na celu poznanie specyfiki wspólnej polityki rolnej i jej możliwego wpływu na losy polskich rolników, ceny żywności, poziom obciążeń podatników kosztami polityki rolnej.

Wiedza z tego zakresu jest upowszechniana przez szereg instytucji. Znaczącą rolę odgrywa w tym zakresie Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa zarządzająca programami finansowanym ze środków Phare Unii Europejskiej.

Potrzeba dotarcia z rzetelną wiedzą jak najniżej — aż do gospodarstwa rolnego jest paląca. Tylko w ten sposób można będzie przełamywać uprzedzenia i zwalczać fobie.

2. Unię Europejską stać na większe wsparcie dla wsi i rolnictwa

Do polskiego rolnika dociera świadomość, że po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej jego sytuacja

życiowa niekoniecznie musi się pogorszyć. Rolnictwo w Unii Europejskiej cieszy się szerokim wsparciem i ochroną. Skala tego wsparcia i ochrony jest znacznie większa niż stać na to dziś polskie społeczeństwo. Niech miarą tego wsparcia będzie choćby kilka faktów — rolnictwo w Unii Europejskiej tworzące jedynie 2% Produktu Krajowego Brutto Wspólnot absorbuje połowę budżetu Wspólnot. Dla porównania udział polskiego rolnictwa w PKB przekracza 6% podczas gdy wydatki budżetowe na rolnictwo (poza KRUS) nie przekraczają 2,6% budżetu polskiego. Mimo znacznie większych niż w Polsce środków płynących z budżetu do rolnictwa w UE to dotacje budżetowe nie są najważniejszym instrumentem wsparcia rolnictwa w Unii Europejskiej. Głównym instrumentem jest mechanizm utrzymywania wysokich cen rolnych. W tym celu stosowane są wysokie bariery celne, dotacje do eksportu rolnego, wycofywanie towarów z rynku, limity ilościowe produkcji. Dzięki temu poziom cen wielu produktów rolnych jest w Unii Europejskiej znacznie wyższy od cen światowych. Polscy rolnicy spoglądają z zazdrością na znacznie wyższe ceny uzyskiwane przez rolników w UE i olbrzymie dotacje płynące z kasy z UE. Skala tych dotacji jest jak na polskie standardy rzeczywiście wysoka — niech świadczy o tym chociażby fakt, że do jednego hektara ugorów w RFN dotacja z budżetu UE wynosi około 1000 zł, do 1 ha oleistych ok. 2000 zł, do jednego bukata 1600 zł.

3. Zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej nie mogą być obojętne dla polskiego rolnika

Zmiany dokonywane we wspólnej polityce rolnej UE wywierają i wywierają będą coraz większy wpływ na sytuację ekonomiczną i społeczną polskiego rolnictwa. Dotykają one również w coraz większym stopniu polskich konsumentów (przez zmiany cen żywności) oraz podatników (przez przesunięcia w strukturze wydatków budżetowych).

Unia Europejska jest najważniejszym dostawcą importowanych do Polski towarów rolno-spożywczych, jest drugim po państwach byłego ZSRR odbiorcą pol-

skiego eksportu rolno-spożywczego. Pozycja konkurencyjna polskiego sektora gospodarki żywnościowej wobec UE zależy w pewnym stopniu od charakteru prowadzonej przez UE polityki rolnej — w tym polityki handlu zagranicznego.

Generalnie można z całą pewnością stwierdzić, że charakter i ewolucja wspólnej polityki rolnej UE wywiera już obecnie, a w przyszłości wywierać będzie jeszcze większy wpływ, na gospodarkę Polski. Mimo tego ewidentnego wpływu możliwości oddziaływania Polski na przyszły kształt wspólnej polityki rolnej są niezwykle ograniczone.

Zaproponowane w dokumencie Agenda 2000 reformy zmierzają w kierunku zmniejszania wsparcia cenowego i zastępowania go dotacjami wyrównawczymi. Zaproponowane rekompensaty nie w pełni pokrywają zmniejszenie dochodów wynikające z obniżenia cen gwarantowanych. Wywołuje to niezadowolenie środowisk rolniczych. Zastępowanie wsparcia cenowego dotacjami wyrównawczymi jest korzystne z punktu widzenia konsumentów. Dzięki temu mogą zostać obniżone ceny żywności. Obniżone mogą być także ceny pasz. Poprawi to pozycję konkurencyjną rolników UE na rynku światowym. Wsparcie rolnictwa w postaci bezpośrednich dotacji z pominięciem interwencji rynkowej jest bardziej efektywnym sposobem wsparcia dochodowego rolników. Zastąpienie wsparcia rynkowego dotacjami bezpośrednimi w sytuacji gdy jest ekwiwalentne nie musi oznaczać dla rolnika zmniejszenia dochodu. Zmienia się jednakże forma transferu środków. Dotacje budżetowe stają się przejrzyste i ich utrzymanie na wysokim poziomie może być kwestionowane przez środowiska pozarolnicze.

Z polskiego punktu widzenia proponowane zmiany we wspólnej polityce rolnej UE nie są zbyt korzystne z zasadniczego względu. Komisja Europejska w dokumencie Agenda 2000 zaproponowała by dotacje wyrównawcze nie obejmowały rolników z nowych państw członkowskich. Uzasadnia to tym, że dotacje te są rekompensatą z tytułu obniżenia cen urzędowych dokonanych w okresie przed przyjęciem nowych członków z Europy Środkowej. Pozbawienie tych dotacji przy jednoczesnym obniżeniu cen gwarantowanych na zboża, oleiste, wołowinę i mleko postawi polskich rolników w niezwykle niekorzystnej pozycji konkurencyjnej. Grozi to pozbawieniem źródeł dochodu setek tysięcy polskich gospodarstw rolnych. Przy tak sztywnym stanowisku Komisji Europejskiej z punktu widzenia polskiego rolnika korzystniejsze byłoby pozostawienie przez UE dotychczasowego zakresu wsparcia cenowego. Oznaczałoby to mniejszą dyskryminację polskiego rolnictwa po przystąpieniu do UE.

4. Strasznie polskim rolnictwem nie ma podstaw

Niepokojące jest także to, że dość często w państwach UE wskazuje się na polskie rolnictwo jako głównego sprawcę czekających rolnictwo państw UE głębokich i dla części rolników dotkliwych zmian we wspólnej polityce rolnej. Twierdzi się, że poświęcenia te są potrzebne by można było przyjąć Polskę wraz z jej olbrzymim potencjałem rolnym do UE. Wzbudza to protesty środowisk rolniczych w UE. Nie zwraca się uwagi na opinie ekspertów wskazujących, że to nie problemy polskiego rolnictwa wymuszają liberalizację wspólnej polityki rolnej. To system wsparcia w ramach tej polityki osiągnął granice rozwojowe. Wyzwania wynikające ze zbliżającej się kolejnej rundy rokowań liberalizacyjnych w ramach WTO są jednym z ważniejszych impulsów do reformowania wspólnej polityki rolnej. Objęcie instrumentami wspólnej polityki rolnej polskiego rolnictwa może w sposób jaskrawy unaocznic jej wewnętrzne słabości i sprzeczności.

Harmonijnej integracji polskiego rolnictwa ze strukturami UE nie sprzyja podgrzewanie obaw wśród rolników UE. Zdajemy sobie sprawę, że wielu rolników w UE postrzega polskie rolnictwo jako posiadające olbrzymi, okresowo niewykorzystany potencjał. Potencjał ten zdaniem wielu może być szybko uruchomiony po pojawieniu się korzystnych cen. Upatruje się w tym zagrożenie stabilności rynków rolnych UE oraz poziomu dochodów producentów rolnych z obecnych państw UE. Obawy te nie znajdują racjonalnego uzasadnienia. Doświadczenie ostatnich lat wykazało, że uruchomienie tego dużego potencjału nie jest łatwe. Ilustruje to choćby fakt, że w 1997 r. prawie 2 mln ha użytków rolnych leżało odłogiem mimo tego, że w ciągu 1996 r. ceny zbóż wzrosły niemal dwukrotnie.

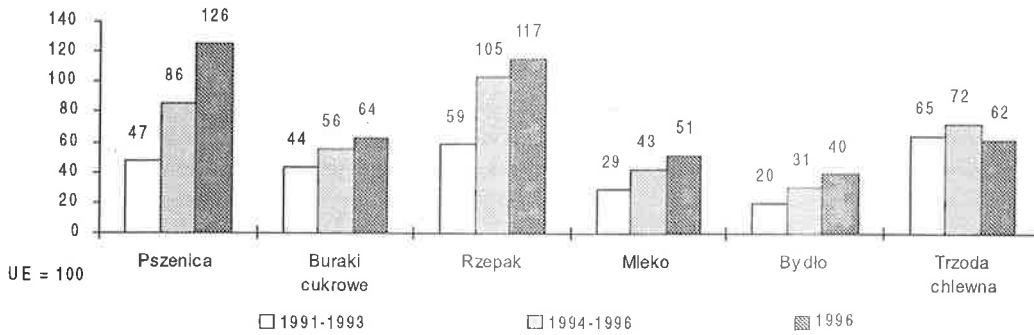
5. Zmniejszają się różnice cen rolnych między Polską i UE

Obawy niektórych budzi także zbyt niski poziom cen płaconych polskim rolnikom za wiele produktów rolnych. Istnienie dużej różnicy cen w momencie akcesji może grozić destabilizacją rynku UE i obniżeniem dochodów rolników w UE. Z upływem czasu obawy te stają coraz mniej wyraźne. Wpływa na to postępujący proces zbliżania się cen rolnych między Polską i UE. Proces ten wynika z jednej strony ze stopniowego obniżania cen w UE w następstwie wprowadzanych reform wspólnej polityki rolnej oraz ich wzrostu w Polsce. Wzrost cen w Polsce po przeliczeniu na ECU wynikał głównie ze wzrostu wartości złotego wobec ECU. W perspektywie najbliższych lat należy liczyć

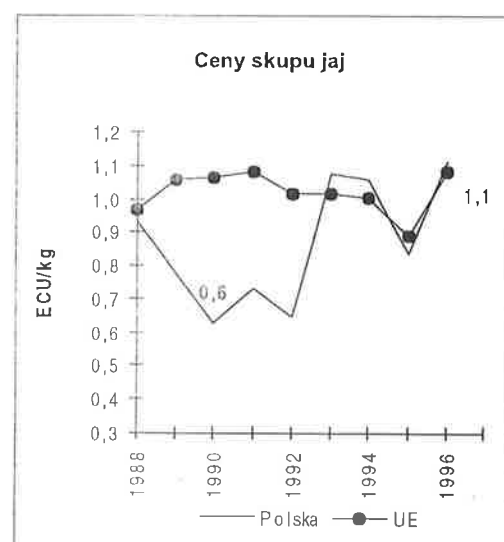
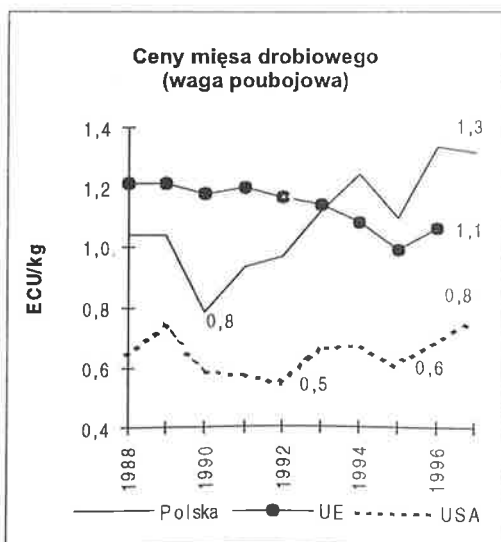
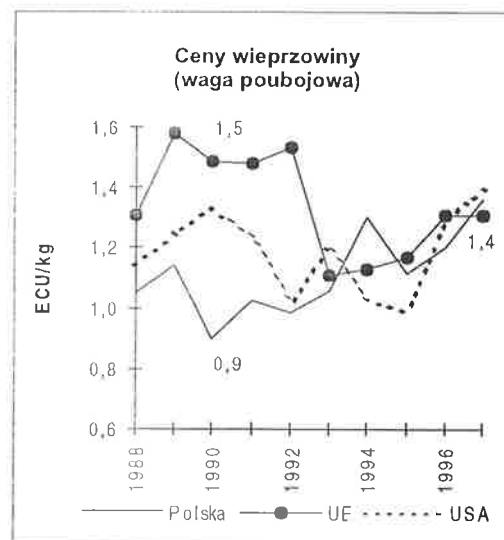
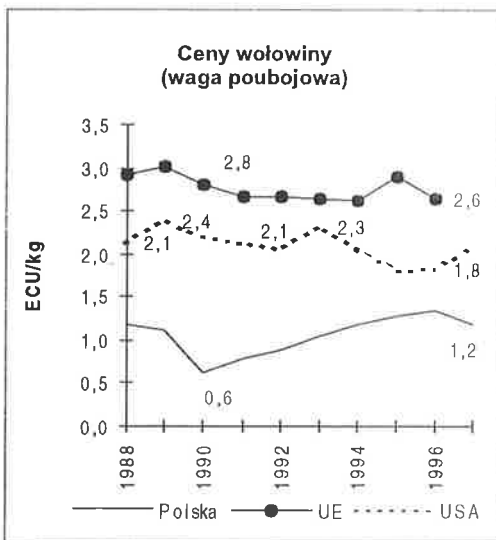
się z dalszą stopniową aprecjacją złotego. Pogorszy to pozycję konkurencyjną polskich producentów. Zniwelowanie wpływu aprecjacji będzie wymagało wzrostu efektywności produkcji.

Na wykresach przedstawiono ceny skupu (i hurtowe) wybranych towarów rolno-spożywczych w Polsce i UE na tle cen w USA i Nowej Zelandii. Dane pochodzą z baz danych OECD.

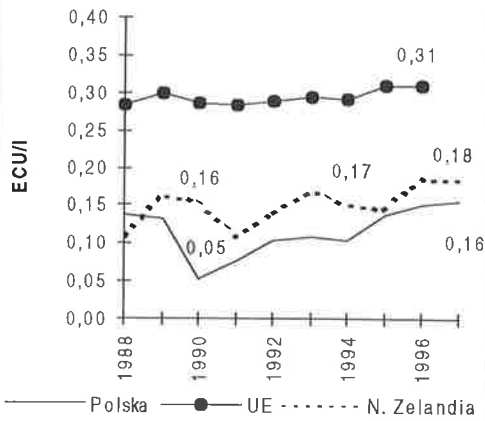
Rys. 1. Polskie ceny skupu wyrażone jako procent cen unijnych

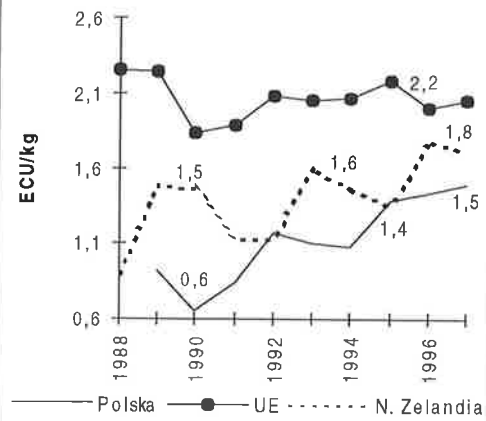
Źródło: Obliczenia własne.

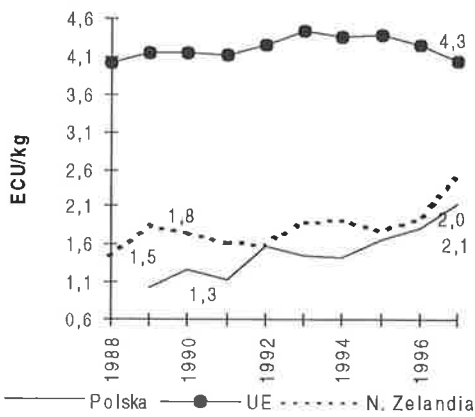
Ceny skupu mleka

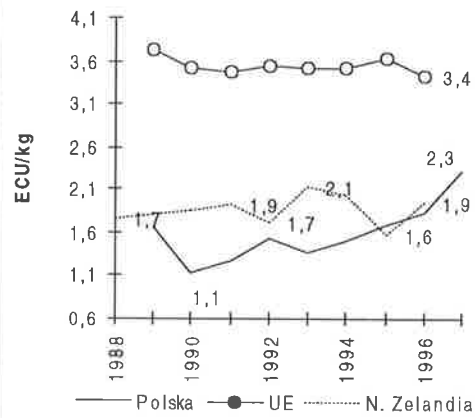
Ceny hurtowe mleka odtuszczonego w proszku

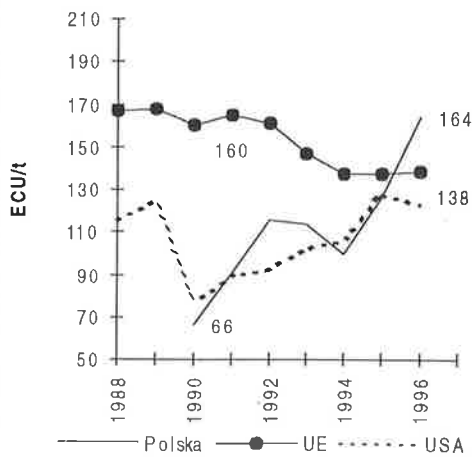
Ceny hurtowe serów twardych

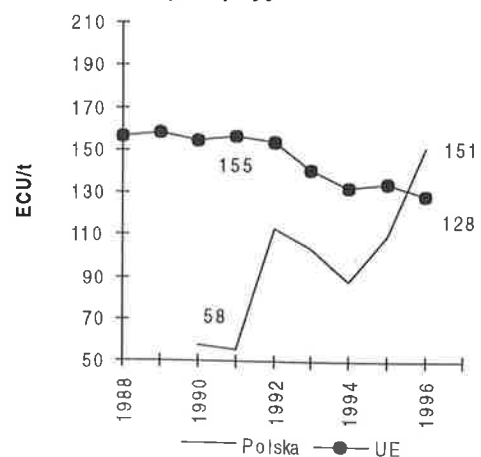
Ceny hurtowe masła

Ceny skupu pszenicy

Ceny skupu jęczmienia

Wzrost cen rolnych w Polsce przed akcesją do UE zmniejszyłyby obawy rolników w UE. Oznaczałoby to jednak, że korzyści dla polskiego rolnika z objęcia instrumentami wspólnej polityki rolnej byłyby niewielkie i pozycja konkurencyjna byłaby słabsza.

Od stosunkowo niedawna nowym powodem do zmartwienia niektórych polskich producentów rolnych jest zmniejszenie konkurencyjności cenowej w stosunku do producentów z UE. Dotyczy to m.in. drobiu. Ceny uzyskiwane przez polskich producentów są już nieznacznie wyższe od cen uzyskiwanych przez producentów w wielu państwach UE. W takich przypadkach warunki konkurencji po przystąpieniu Polski do UE będą dla polskich producentów szczególnie trudne.

6. Rozdrobnionej struktury obszarowej nie można traktować jako głównej przeszkody w integracji z UE

Z satysfakcją należy odnotować, że coraz rzadziej w prowadzonych w Unii Europejskiej dyskusjach o polskim rolnictwie wskazuje się rozdrobnioną strukturę obszarową jako główną barierę integracji z UE. Nie ulega wątpliwości, że struktura obszarowa gospodarstw rolnych w Polsce jest niekorzystna. Objęcie zbiurokratyzowanymi instrumentami wspólnej polityki rolnej wszystkich gospodarstw rolnych w Polsce może wymagać olbrzymiego wysiłku administracyjnego. Często zapomina się jednak, że poziom wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej nie zależy od liczby gospodarstw czy też liczby pracujących w rolnictwie w kraju — a od powierzchni upraw, liczby utrzymywanych zwierząt. Z punktu widzenia budżetu UE nie będzie miało poważniejszego znaczenia czy wsparcie dotyczyć będzie rolnictwa zorganizowanego w kilkuset tysiącach czy 2 mln gospodarstw rolnych. Wyniki spisu rolnego wykazały, że liczba gospodarstw rolnych utrzymujących się głównie z pracy w gospodarstwie rolnym jest znacznie niższa od przytaczanej w statystykach liczby 2,1 mln gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha. Statystki zawyża liczną grupą właścicieli małych gospodarstw, które albo w ogóle nie zajmują się produkcją rolniczą albo też zajmują się wyłącznie produkcją na potrzeby swego gospodarstwa domowego.

7. Koszty objęcia polskiego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną były zawyżane

Objęcie polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej wiązać się będzie z dodatkowym ob-

ciążeniem budżetu UE. Pokrycie tych dodatkowych wydatków przy ograniczonym budżecie UE może przysparzać kłopotów. Wzbudza to także spore emocje. Dobrze się stało, że zweryfikowano alarmistyczne, oparte na błędnych założeniach, szacunki kosztów poszerzenia UE o państwa Europy Środkowej. Nie sądzę jednakże by zasadne było w imię obniżenia kosztów budżetowych proponowanie partnerom z Europy Środkowej dyskryminujących warunków członkostwa (członkostwa drugiej kategorii). Sporą część z tego co zalicza się do kosztów budżetowych poszerzenia UE o państwa Europy Środkowej należy traktować jako długofalową inwestycję. Inwestycja ta przyniesie korzyści całej UE w postaci wzrostu możliwości poszerzonej UE.

Wyniki symulacji wykonanych w Sekcji Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej pozwoliły oszacować konsekwencje objęcia polskiego rolnictwa mechanizmami wspólnej polityki rolnej. W symulacjach wykorzystano trzy scenariusze:

- scenariusz bazowy: polska polityka rolna do 2010 r. nie zmienia się, Polska pozostaje poza UE (*bez akcesji*);
- Polska uzyskuje członkostwo, WPR nie jest zreformowana, produkcja mleka i cukru jest poddana ograniczeniom ilościowym. (*niezreformowana WPR*);
- Polska uzyskuje członkostwo, WPR jest reformowana zgodnie z Agendą 2000 (*Agenda 2000*).

W dwóch scenariuszach założono, że polskie rolnictwo zostanie objęte instrumentami wspólnej polityki rolnej w roku 2003. Założono również, że dostosowania cen nastąpią w ciągu roku 2002.

Większość obecnie stosowanych instrumentów WPR jest w modelu ESIM odwzorowana bardzo szczegółowo. Dotyczy to także zaproponowanych w dokumencie Agenda 2000 dotacji wyrównawczych dla producentów mleka i wołowiny.

7.1. Wyniki symulacji

Przy wykorzystaniu Europejskiego Modelu Symulacyjnego jest możliwe przewidywanie zmian w poziomie produkcji, nadwyżki eksportowej, cen rynkowych podstawowych produktów rolniczych (zboża, oleiste, mleko, wołowina, wieprzowina, mięso drobiowe, jaja). Możliwe jest także oszacowanie poziomu wydatków budżetowych na dotacje do eksportu rolnego oraz dotacje wyrównawcze. Wyniki dwóch scenariuszy zakładających członkostwo w UE porównano z wynikami ze scenariusza zakładającego pozostawanie Polski poza UE.

7.1.1. Skutki produkcyjne

W tabeli 2 przedstawiono poziom produkcji wybranych produktów rolnych przy różnych scenariuszach akcesji. Bez przystąpienia Polski do UE produkcja większości produktów rolnych może do roku 2010 zwiększyć się w sposób znaczący. Największy wzrost produkcji jest spodziewany w przypadku nasion rzepaku, mleka i pszenicy. Produkcja wołowiny prawdopodobnie nie powróci do poziomu sprzed początku transformacji ustrojowej. Poziom produkcji cukru będzie limitowany kontyngentem. W zasadzie do roku 2010 produkcja rolnicza w Polsce może być zbliżona do poziomu z lat 1989–1990.

da sprzyjające warunki przyrodnicze do produkcji mleka. Istotne jest i to, że Polska jest dużym i stosunkowo stabilnym rynkiem zbytu na artykuły mleczarskie. W Polsce przypada 22 krowy na 100 ha użytków rolnych. Jest to 4 krotnie mniej niż w Holandii i o połowę mniej niż w Niemczech. Wydajność mleczna krów w Polsce jest stosunkowo niska (3136 l mleka od krowy w roku — podczas gdy w UE 5271 l). W Polsce krowy są utrzymywane głównie w małych stadach. Około 80% stad liczy nie więcej niż 5 krów a tylko 2% liczy ponad 20 krów.

W obliczeniach założono kontyngent na mleko na poziomie 16 mld litrów rocznie. Przystąpienie do UE istotnie wpłynie na podniesienie cen mleka. Wpłynie

Tabela 2. Wpływ objęcia polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej na poziom produkcji ważniejszych grup produktów rolnych

Produkty	Wielkość produkcji w mln ton w latach:				
	Przed transformacją (1989-90)	W okresie bazowym	2005		
			Bez akcesji	Akcesja przy istniejącej WPR	Akcesja przy zreformow. WPR (Agenda 2000)
pszenica	8,77	8,30	8,91	8,99	9,19
żyto i pszenżyto	14,36	15,95	17,03	17,49	17,51
rzepak	1,40	0,86	1,08	0,88	0,98
cukier	1,85	1,73	1,93	2,00	2,00
wołowina	0,78	0,41	0,46	0,50	0,47
wieprzowina	1,87	1,94	2,24	2,33	2,32
drób	0,34	0,36	0,45	0,28	0,28
mleko	16,16	11,56	13,49	16,00	16,00
masło	0,31	0,16	0,19	0,22	0,22

Po przystąpieniu Polski do UE w niewielkim stopniu zmieni się poziom produkcji zbóż (wzrośnie o około 3%). Ze strony rynku nie pojawią się znaczące zachęty do wzrostu produkcji. Przystąpienie do UE może przyczynić się do obniżenia produkcji rzepaku (szczególnie w warunkach zreformowanej wspólnej polityki rolnej). Rynek nasion oleistych nie jest objęty w UE systemem zakupów interwencyjnych a ceny są zbliżone do cen światowych. Po przystąpieniu do UE może znacznie zwiększyć się opłacalność produkcji buraków cukrowych i cukru. Produkcja może wzrosnąć do granicy przyznanego Polsce kontyngentu. Poziom kontyngentu dla polski będzie ustalony w procesie negocjacji akcesyjnych. Do obliczeń przyjęto kontyngent na poziomie 2 mln ton cukru rocznie. Dotychczasowe propozycje zmian wspólnej polityki rolnej UE nie obejmują rynku cukru. Z tego względu obydwa scenariusze dają te same szacunki produkcji cukru.

Tendencje w produkcji mleka w Polsce po akcesji do UE mogą mieć znaczący wpływ na sytuację ekonomiczną setek tysięcy polskich rolników. Polska posia-

to stymulująco na poziom produkcji. Dość szybko poziom produkcji zbliży się do przyznanej Polsce kwoty. Przy założonej kwocie objęcie polskiego mleczarstwa instrumentami wspólnej polityki rolnej oznaczałoby zwiększenie produkcji mleka o około 20%.

Produkcja wołowiny zmniejszyła się o ponad połowę od początku procesu transformacji ustrojowej. Przed załamaniem rynku wołowiny wywołanym chorobą wściekłych krów oraz ogłoszeniem przez Komisję Europejską propozycji redukcji cen gwarantowanych na wołowinę wydawało się, że polscy producenci wołowiny mogą oczekiwać sprzyjających warunków ekonomicznych po przystąpieniu do UE. Po uwzględnieniu nowych okoliczności obliczenia wskazują, że przystąpienie Polski do UE w niewielkim stopniu wpłynie na tempo zmian produkcji wołowiny. Oznacza to utrzymanie stosunkowo niskiej produkcji przy niewykorzystaniu sporych zasobów trwałych użytków zielonych.

Polska jest znaczącym producentem wieprzowiny w Europie. W UE jedynie Francja i Niemcy produkują więcej wieprzowiny niż Polska. Poziom ochrony

rynku wieprzowiny w UE jest znacznie mniejszy niż w przypadku wołowiny czy mleka. Zwiększona konkurencja ze strony producentów wieprzowiny z UE może przyspieszyć specjalizację polskich producentów. Popyt na wieprzowinę jest w Polsce stosunkowo wysoki. Wieprzowina jest istotnym składnikiem diety polskiego konsumenta (na wieprzowinę przypada około 60% spożycia mięsa). Obserwuje się stopniowe zmiany w preferencjach konsumentów prowadzące do wzrostu spożycia mięsa drobiowego kosztem wieprzowiny i wołowiny. Trzoda chlewna jest w Polsce utrzymywana w małych stadach. Tradycyjne gospodarstwa rolne w dużym stopniu wykorzystują w żywieniu trzody ziemniaki. Rozdrobnione, tradycyjne gospodarstwa rolne cechują się niską efektywnością produkcji i mogą mieć problemy ze sprostaniem konkurencji na wymagającym rynku UE. Szacunki wskazują, że produkcja wieprzowiny może się zwiększać w ciągu najbliższych lat stosunkowo szybko. Przystąpienie do UE niewiele zmieni ten trend. Można spodziewać się zmniejszenia wykorzystywania w żywieniu trzody ziemniaków.

Polska dysponuje stosunkowo korzystnymi warunkami do rozwoju produkcji drobiu. Warunki przyrodnicze nie ograniczają możliwości rozwoju tej produkcji w Polsce. Dobre perspektywy rozwojowe stwarza stosunkowo wysoki i rosnący popyt na mięso drobiowe (roczna stopa wzrostu około 4%). Istnieją jednakże czynniki ograniczające możliwości wzrostu produkcji drobiu w Polsce. Zaliczyć można do nich m.in. niedostatecznie rozwiniętą integrację pionową, kulejącą standaryzację, stosunkowo wysokie koszty produkcji. Polscy producenci drobiu mogą spodziewać się rosnącej presji konkurencyjnej po przystąpieniu do UE. Od 1994 r. ceny uzyskiwane przez polskich producentów mięsa kurcząt są wyższe od cen uzyskiwanych przez producentów w UE. Zużycie pasz na 1 kg przyrostu jest w Polsce wyższe niż w UE. Towarowe stada kurcząt są stosunkowo małe. Stosunkowo wysokie są nakłady robocizny na obsługę kurników,

wysokie jest zużycie energii na ogrzewanie i wentylację, kurniki są często źle izolowane. Polscy producenci mięsa kurcząt borykają się z olbrzymią niestabilnością rynku. Znajduje to wyraz w dużych sezonowych wahaniach cen. W ciągu ostatnich lat osiągnięto spory postęp jeśli chodzi o skalę produkcji, jakość pasz oraz poziom wyposażenia technologicznego. Bez dalszego postępu prowadzącego do poprawy efektywności wytwarzania i obniżania kosztów produkcji polscy producenci drobiu mogą stracić część krajowego rynku na rzecz dostawców z UE.

7.1.2. Skutki dla handlu zagranicznego

Mimo dość pokaźnego potencjału przyrodniczego oraz sporych zasobów siły roboczej zaangażowanych w rolnictwie, Polska jest zmuszona importować znacznie więcej żywności niż jest w stanie eksportować. Polska często zakupuje za granicą spore ilości produktów rolnych, które są w Polsce wytwarzane (mięsa, zbóż). Polska jest znaczącym odbiorcą eksportu rolnego UE — zajmuje 4 miejsce. Polska zapewniła preferencyjny dostęp do rynku rolnego partnerom z CEFTA i kilku krajom, z którymi zawarła umowy o wolnym handlu. Można zakładać, że w średnim okresie Polska pozostanie importerem netto artykułów rolnych. Nie ma pewności w jakim stopniu wpłynie na to akcesja do UE.

Bez akcesji do UE oczekuje się, że produkcja może wzrastać w tempie zbliżonym do tempa wzrostu popytu krajowego (tabela 3). Wyniki symulacji wskazują, że objęcie polskiego rolnictwa mechanizmami wspólnej polityki rolnej może wpłynąć na zmniejszenie (o około 1 mln ton) importu pszenicy. W podobnej skali może się jednak zwiększyć eksport żyta. Saldo handlu zbożami w sumie może pozostać na poziomie zbliżonym do scenariusza bez akcesji.

Objęcie polskiego rolnictwa niezreformowaną WPR może przyczynić się do wzrostu skali importu nasion rzepaku. Znaczący wzrost cen cukru doprowadzi do

Tabela 3. Wpływ objęcia polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej na saldo handlu zagranicznego ważniejszymi grupami produktów rolnych

Produkty	Eksport netto mln ton w latach:				
	Przed transformacją (1989-90)	W okresie bazowym	2005		
			Bez akcesji	Akcesja przy istniejącej WPR	Akcesja przy zreformow. WPR (Agenda 2000)
pszenica	-0,852	-1,085	-2,652	-0,403	-0,267
żyto i pszenżyto	-0,616	-0,538	0,000	1,548	1,759
rzepak	0,607	-0,136	0,090	-0,115	-0,025
cukier	0,058	0,107	0,000	0,351	0,282
wołowina	0,006	0,000	0,000	0,164	0,019
wieprzowina	0,027	0,068	0,000	0,227	0,237
drób	0,015	-0,042	-0,060	-0,244	-0,224
mleko w proszku	0,000	0,108	0,136	0,163	0,160
masło	-0,001	0,005	0,011	0,104	0,088

zmniejszenia popytu krajowego oraz zwiększenia nadwyżki eksportowej (do poziomu ok 351 tys. ton). Nadwyżka ta przekracza dopuszczalny w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO — World Trade Organization) limit dotowanego eksportu.

Wyższe ceny w warunkach niezreformowanej WPR mogą obniżyć spożycie wołowiny i zwiększyć nadwyżki eksportowe tego towaru (około 164 tys. ton w 2005 r.). Nadwyżka ta również przewyższa dopuszczalny limit dotowanego eksportu. Zreformowanie WPR sprawi, że Polska może nie dysponować nadwyżkami eksportowymi wołowiny.

Przystąpienie do UE zwiększy nadwyżki eksportowe wieprzowiny. Nadwyżki te będzie można eksportować bez dotacji. Nie będzie więc problemu z WTO.

W obu scenariuszach z akcesją w znaczący sposób wzrastają nadwyżki eksportowe mleka w proszku. Przewyższą one w roku 2005 ponad 4-krotnie dopuszczalny w ramach WTO limit dotowanego eksportu. Pojawiają się także spore nadwyżki eksportowe masła. Polska nie zagwarantowanych w WTO możliwości stosowania dotacji do eksportu masła.

Po akcesji zwiększyć się może w sposób gwałtowny import mięsa drobiowego oraz jaj (nawet połowa popytu krajowego może pochodzić z importu).

7.1.3. Skutki cenowe

Objęcie polskiego rolnictwa instrumentami WPR może przyczynić się do umiarkowanego wzrostu cen zbóż (tabela 4). Przyrost cen może być większy w przypadku żyta i pszenżyta niż pszenicy. W UE ceny gwarantowane są ustalane na jednakowym poziomie dla wszystkich zbóż. Może to być korzystne dla licznej rzeszy polskich producentów żyta.

Producenci cukru i buraków cukrowych mogą spodziewać się atrakcyjnych cen po przystąpieniu Polski do UE. Nie ma jasności w jakim stopniu wyższe

ceny uzyskiwane za cukier znajdą wyraz we wzroście cen płaconych dostawcom buraków cukrowych.

Ceny wołowiny mogą być bardzo atrakcyjne dla polskich producentów zakładając, że UE będzie kontynuowała obecną WPR. W takim przypadku ceny wołowiny mogą być o 1/3 wyższe od obecnych cen w Polsce. Przystąpienie do UE na warunkach zreformowanej WPR może oznaczać stosunkowo niewielki wzrost cen.

Ceny mleka mogą być stosunkowo wysokie w obu scenariuszach akcesji. Należy jednakże zaznaczyć, że uzyskanie tych wyższych cen uwarunkowane jest spełnieniem wysokich standardów jakościowych.

Już od 1994 r. ceny uzyskiwane przez polskich producentów mięsa drobiowego przewyższają poziom cen UE. Gdy różnice te utrzymają się to po przystąpieniu Polski do UE polscy producenci drobiu mogą spodziewać się silnej presji konkurencyjnej ze strony partnerów z UE.

7.1.4. Skutki ekonomiczne

Po przystąpieniu do UE polscy rolnicy mogą spodziewać się zwiększenia przychodów ze sprzedaży mleka, wołowiny, cukru i zbóż (tabela 5). Muszą się jednakże liczyć z obniżeniem przychodów ze sprzedaży rzepaku, mięsa drobiowego i jaj. Przychody ze sprzedaży wieprzowiny w niewielkim stopniu zmieniają się pod wpływem przystąpienia Polski do UE. Reforma WPR zgodnie z propozycjami zawartymi w dokumencie Agenda 2000 może sprawić, że przychody polskich producentów wołowiny mogą pozostać na poziomie zbliżonym do scenariusza bez akcesji.

Dotacje wyrównawcze mogą stanowić znaczącą część przychodów polskich rolników po przystąpieniu do UE pod warunkiem przyznania przez UE prawa do nich. Udział tych dotacji w ogólnych przychodach rolników może sięgać 10–18%.

Tabela 4. Wpływ objęcia polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej na poziom cen ważniejszych grup produktów rolnych

Produkty	Ceny w zł/t w latach:				
	Przed transformacją (1989-90)	W okresie bazowym	2005		
			Bez akcesji	Akcesja przy istniejącej WPR	Akcesja przy zreformow. WPR (Agenda 2000)
pszenica	86	421	385	490	469
żyto i pszenżyto	64	375	342	463	437
rzepak	123	894	968	857	852
cukier	174	1 556	1 563	2 431	2 122
wołowina	1 224	6 189	7 097	13 197	8 239
wieprzowina	1 187	4 777	5 190	5 302	5 250
drób	1 044	5 291	5 555	4 217	4 190
mleko	63	624	639	1 241	883
masło	1 201	4 858	4 969	13 426	10 595

Tabela 5. Szacunek wpływu różnych scenariuszy obejmowania polskiego rolnictwa wspólną polityką rolną na przychody polskich producentów rolnych

Produkty	2005		
	Bez akcesji	Akcesja przy istniejącej WPR	Akcesja przy zreformow. WPR (Agenda 2000)
Przychody ze sprzedaży (mln ECU)			
1. zbóż	817	1 253	1 220
2. oleistych	331	199	218
3. cukru	790	1 285	1 121
4. mleka	2 124	4 990	3 273
5. wołowiny	958	1 848	1 008
6. wieprzowiny	3 122	3 381	3 330
7. mięsa drobiowego	593	361	359
8. jaj	439	272	270
Razem 1-8	9 174	13 589	10 799
9. Wartość zużytych na paszę śrut poekstrakcyjnych	-270	-396	-380
Razem przychody netto ze sprzedaży	8 904	13 192	10 419
Przychody z dotacji	0	1 201	2 145
Razem przychody	8 904	14 393	12 564

Komisja Europejska w dokumencie AGENDA 2000 odmówiła prawa rolników z Europy Środkowej i Wschodniej do dotacji wyrównawczych. Dotacje wyrównawcze pochłaniają dziś około 20 mld ECU (ponad połowę rolnego budżetu UE). Po wprowadzeniu w życie propozycji z dokumentu AGENDA 2000 wydatki te wzrosną do 30 mld ECU. Komisja Europejska nie przewiduje zmniejszenia składki członkowskiej państw z Europy Środkowej z tytułu nie objęcia naszych rolników płatnościami kompensacyjnymi. Ubożsi rolnicy i podatnicy z Europy Środkowej będą w praktyce dofinansowywali znacznie zamożniejszych rolników w dotychczasowych państwach UE.

Po obniżeniu przez UE poziomu wspieranych cen pszenicy do 96 ECU/t trudno będzie nawet wydajnym polskim gospodarstwom rolnym konkurować z partnerami z UE, którzy poza 96 ECU/t uzyskają z budżetu UE dodatkowo 66 ECU/t (razem 162 ECU/t). Polscy producenci rolni nie mają szans sprostanania presji konkurencyjnej przy tak nierównych warunkach startu.

W przypadku ostatniego poszerzenia UE o państwa EFTA nie analizowano czy i w jakiej skali doszło do spadku cen uzyskiwanych przez rolników w Austrii, Finlandii i Szwecji po ich przystąpieniu do UE (w każdym z tych państw skala zmian cen była różna). Bez dyskusji przyznano rolnikom z tych państw prawo do kompensat na warunkach ogólnych. Trudno zrozumieć dlaczego państwa z Europy Środkowej mają być traktowane odmiennie. Odmiennie traktowanie producentów rolnych z Europy Środkowej jest sprzeczne z

duchem i literą Jednolitego Rynku Europejskiego naruszając ewidentnie warunki konkurencji.

7.1.5. Skutki budżetowe

Przy pomocy modelu ESIM można szacować jedynie część przyszłych wydatków budżetowych związanych z funkcjonowaniem WPR. Uwzględniono dotacje do eksportu (pomniejszone o wpływy z opłat granicznych) oraz dotacje wyrównawcze dla producentów zbóż, oleistych i roślin białkowych oraz dotacje dla producentów wołowiny i mleka. Nie uwzględniono szeregu innych pozycji wydatków budżetowych — takich jak np. koszty magazynowania nadwyżek, koszty administracyjne itp. Nie uwzględniono także wydatków na regulacje rynkowe towarów pominiętych w modelu (np. owoce i warzywa, chmiel, tytoń, itp).

Po przystąpieniu do UE wzrosną nadwyżki eksportowe i w związku z tym wydatki budżetowe na dotacje do eksportu (szczególnie cukru, mleka w proszku, masła, wołowiny).

Uwzględnione w modelu wydatki z budżetu UE z tytułu objęcia polskiego rolnictwa mechanizmami niezreformowanej WPR są szacowane na około 1,9 mld ECU w roku 2005 (tabela 6). Dotacje wyrównawcze mogą stanowić 2/3 tych wydatków. Reforma WPR ma doprowadzić do obniżenia wsparcia cenowego lecz jednocześnie przyczyni się do zwiększenia wydatków budżetowych. W przypadku Polski wydatki te mogą wzrosnąć do 2,6 mld ECU w roku 2005.

Tabela 6. Szacunek kosztów budżetowych różnych scenariuszy obejmowania polskiego rolnictwa wspólną polityką rolną

Produkty	W okresie bazowym	Wydatki w mln ECU		
		2005		
		Bez akcesji	Akcesja przy istniejącej WPR	Akcesja przy zreformow. WPR (Agenda 2000)
Wydatki budżetowe				
- na prod. roślinną	-63	-13	1 248	1 493
- na prod. zwierzęcą	-37	-29	626	1 127
Dotacje wyrówn. do prod. roślinnej	0	0	1 201	1 493
Dotacje eksport. do prod. roślinnej	-63	-13	47	0
Dotacje eksport. do prod. zwierzęcej	-37	-29	626	181
Dotacje wyrównawcze dla prod. wołowiny i mleka	0	0	0	651
W sumie wydatki:	-100	-42	1 874	2 620

Polska będąc członkiem WTO zobowiązała się m.in. do nie przekraczania zagregowanego poziomu wsparcia rolnictwa powyżej granicy zadeklarowanej w polskiej ofercie do WTO. W roku 200 poziom tego wsparcia nie może przekroczyć 3329 milionów USD. W 1996 wykorzystano niewielką część tego limitu — jedynie 227 mln USD. Model ESIM nie uwzględnia wszystkich produktów rolnych branż pod uwagę przy liczeniu zagregowanego wskaźnika wsparcia. Można jednakże dokonać próby oszacowania skali zmian tego wskaźnika przy różnych scenariuszach akcesji. Szacunki te wskazują, że objęcie polskiego rolnictwa WPR może doprowadzić do znacznego wzrostu zagregowanego wskaźnika wsparcia rolnictwa. Może on przewyższać dopuszczalny w WTO limit.

7.1.6. Skutki dla konsumentów

Główny ciężar finansowania wspólnej polityki rolnej UE poza podatnikami ponoszą konsumenci płacący za żywność ceny wyższe od cen światowych. Przystąpienie Polski do UE oznaczać będzie podniesienie cen wielu artykułów żywnościowych i w rezultacie zmiany w strukturze i poziomie wydatków konsumentów na żywność. Analiza symulacyjna wskazuje na możliwe znaczne ograniczenie spożycia masła i serów oraz częściowe ograniczenie spożycia cukru. Jednocześnie należy się spodziewać istotnego zwiększenia spożycia mięsa drobiowego oraz jaj (rys. 7).

Gdyby nawet założyć, że przystąpienie do UE nie wpłynie na poziom spożycia poszczególnych produktów żywnościowych to zmiany ich cen przyczynią się do zmiany poziomu wydatków konsumentów na ich zakup. W celu oszacowania skali tych zmian przemnożono poziom spożycia w scenariuszu bez integra-

cji przez ceny w 2 scenariuszach z akcesją. Różnice przedstawiono na rysunku.

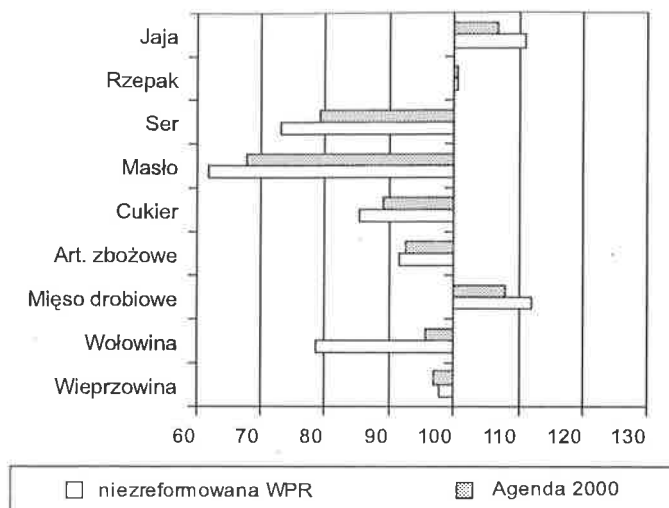
8. Obawy polskich środowisk rolniczych

Przystąpienie Polski do UE wzbudza obawy także wśród polskich rolników. Część z tych obaw wynika z niedostatecznej wiedzy na temat charakteru oczekujących zmian. Istnieje coraz większa świadomość konieczność dostosowania się do wysokich wymogów jakościowych obowiązujących na rynku UE. Duży rynek zbytu obejmujący ponad 350 mln zamożnej ludności zamieszkującej UE może stwarzać atrakcyjne możliwości zbytu polskiej żywności. Sprostanie wymogom jakościowym tego rynku w połączeniu z konkurencyjną cenowo ofertą może być szansą ekspansji polskich przedsiębiorstw z branży rolno-spożywczej. Przedsmak koniecznych dostosowań doświadczamy podejmując kroki zmierzające do poprawy jakości produkowanego w Polsce mleka.

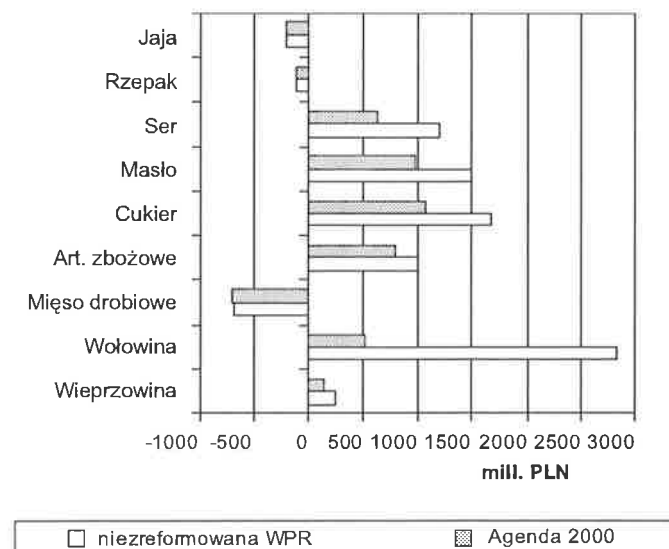
9. Liberalizacja warunków obrotu ziemią

Sporo emocji wzbudza sprawa liberalizacji rynku ziemi w Polsce. Ziemia w Polsce, która przez stulecia pozostawała w niewoli i po II wojnie światowej był poddana przymusowej kolektywizacji, ma szczególną wartość. Dziś ceny ziemi są w Polsce znacznie niższe niż w UE. W części wynika to z niedostatecznie rozwiniętego rynku ziemi, niskiej opłacalności produkcji rolniczej oraz niewielkich zasobów kapitału wśród polskiego społeczeństwa. Ekonomisci przewidują, że objęcie polskiego rolnictwa mechanizmami wspólnej polityki rolnej może przyczynić się do istot-

Rysunek 7. Różnice w poziomie spożycia artykułów żywnościowych w roku 2005 między różnymi scenariuszami integracji (spożycie w scenariuszu bez akcesji = 100)

Rysunek 8. Różnice w poziomie wydatków konsumentów na zakup towarów rolnych w 2005 r. przy różnych scenariuszach (w stosunku do scenariusza bez akcesji)

nego podniesienia cen ziemi w Polsce. Dzięki temu zmniejszy się dysproporcja między Polską i obecnymi państwami UE. Wzrost wartości ziemi zwiększy wartość gospodarstw i dzięki temu umożliwi zaciągnięcie pod zastaw ziemi większych kwot kredytów. Ułatwi to ich rozwój i modernizację. Polska zastosuje rozwiązania administracyjne dotyczące obrotu ziemią zbliżone do tych stosowanych przez niektóre państwa UE — np Danię. Rozwiązania te pozostając w zgodności z wymogami UE zapewnią zabezpieczenie interesów polskich rolników.

10. Międzynarodowe zobowiązania Polski wycinają granice swobody kształtowania przez Polskę polityki handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi

Niepokoje wyrażane przez część środowiska rolniczego podczas dyskusji związanych z przystąpieniem Polski do UE wynikają z obaw następstw niesprostania konkurencji rolnictwu UE i utraty przez to części rynku krajowego i miejsc pracy w rolnictwie. Obawy tego typu pojawiły się już u progu wprowadzania

w Polsce mechanizmów rynkowych. Polska nawet pozostając poza UE nie będzie mogła odgradzać się całkowicie od konkurencji międzynarodowej. Dołączając do grupy państw członków Światowej Organizacji handlu Polska korzysta z dobrodziejstw liberalizacji handlu światowego przyjmując jednocześnie tak jak inni zobowiązanie stopniowego zmniejszania barier w importowych. Przystąpienie Polski do UE oznacza wstąpienie do ugrupowania, które ma większą niż Polska możliwość oddziaływania na warunki handlu międzynarodowego. Żłudne byłoby liczenie, że pozostając poza UE Polska mogłaby odgradzić się od konkurencyjnego importu rolnego i jednocześnie w realny sposób zwiększać eksport rolny.

11. Wprowadzenie ograniczeń ilościowych produkcji rolnej ograniczy możliwości wykorzystania potencjału polskiego rolnictwa

Elementem Wspólnej Polityki Rolnej jest system limitów wielkości produkcji — najszerzej stosowany w przypadku mleka i cukru. Komisja Europejska zaproponowała utrzymanie ograniczeń ilościowych produkcji mleka do roku 2006. Trudno przewidzieć czy system ograniczeń ilościowych zostanie przedłużony. Z naszego punktu widzenia jest to niezwykle istotne. Nie byłoby rozsądne budowanie biurokratycznego systemu administrowania kontyngentami mlecznymi gdyby miał obowiązywać jedynie przez 2–3 lata. Trudno będzie także pogodzić się z narzuceniem polskiemu rolnictwu limitów ilościowych na poziomie dzisiejszej, bardzo niskiej produkcji. Może to w perspektywie kilku lat doprowadzić do sytuacji, że dla pokrycia popytu krajowego Polska będzie zmuszona importować spore ilości produktów rolnych, do których produkcji ma sprzyjające warunki przyrodnicze i ekonomiczne.

12. Negocjacje ujawnią obszary interesów wspólnych i rozbieżnych Polski i UE

Nietrudno zauważyć, że w trakcie trwających negocjacji ujawnią się w obszarze rolnictwa pola interesów wspólnych jak też interesów rozbieżnych. Negocjacje nie będą łatwe. Od ich wyników zależeć będzie los milionów polskich konsumentów oraz milionów ludności utrzymującej się z rolnictwa.

Z pewnością trudne mogą być rozmowy dotyczące warunków obejmowania polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej — w tym dotyczących dotacji wyrównawczych. Ustalenie poziomu kontyngentów produkcyjnych w poprzednich negocjacjach było przedmiotem trudnych negocjacji.

13. Rozłożenie na raty obejmowania polskiego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej nie jest w interesie Polski

Polska powinna uzyskać jeszcze w okresie przedakcesyjnym pełniejszy dostęp do rynku produktów rolnych Unii Europejskiej możliwie jak najszybciej (znacznie większy niż pozwalają na to ramy Układu Europejskiego). Istotne jest przekonanie UE o kluczowym znaczeniu uzyskania szerszego dostępu do rynku rolnego UE dla uniknięcia trudnych do opanowania perturbacji ekonomicznych i społecznych na polskiej wsi w sytuacji odkładania procesu na lata po akcesji.

Integracja polskiego rolnictwa powinna stanowić nierozłączną część ogólnego procesu integracji Polski z Unią Europejską. Rolnictwo, gospodarka żywnościowa oraz obszary wiejskie powinny być od razu, w pełni objęte Wspólną Polityką Rolną oraz pomocą ze strony funduszy strukturalnych. Okresy przejściowe i derogacje powinny dotyczyć nielicznych, szczegółowych podsektorów, które z obiektywnych przyczyn nie będą mogły być dostosowane w okresie przedakcesyjnym.

Za takim stanowiskiem przemawia fakt, że pozostawienie rolnictwa polskiego bez wsparcia WPR, pozbawi je możliwości równoprawnej konkurencji z rolnictwem Unii Europejskiej, a obszary wiejskie bez znacznej pomocy ze strony funduszy strukturalnych ulegną degradacji, pogłębiając już i tak duży dystans pomiędzy krajami Unii Europejskiej i Polską. Pozostawienie rolnictwa bez podobnego jak w Unii Europejskiej dopływu środków, spowoduje zwiększenie dysproporcji pomiędzy dochodami rolników i innych grup ludności. W momencie uzyskania członkostwa rolnictwo polskie wejdzie automatycznie w układ kosztowocenowy krajów Unii Europejskiej. Nie zastosowanie w tych warunkach Wspólnej Polityki Rolnej oznacza odstępianie od stosowanej w Unii Europejskiej zasady jednolitych warunków konkurencji i integracji handlowej. Polski sektor rolno-żywnościowy przy równoprawnych warunkach ma szansę sprostania konkurencji z producentami Unii Europejskiej. Nie stanie się to jednak przy pozostawieniu polskiego rolnictwa poza Wspólną Polityką Rolną.

Przyjęcie okresu przejściowego dla sektora rolnego oznaczałoby konieczność zachowania cel w handlu rolno-spożywczym między Polską a Unią w całym tym okresie, tj. przez najbliższe kilkanaście lat. Perspektywa ograniczonego dostępu dla polskich produktów rolno-żywnościowych do rynków unijnych oraz do środków budżetowych jest nie do przyjęcia. Byłoby to bowiem członkostwo "drugiej kategorii".

FAPA Warszawa

Dr hab. inż. Wiktor Adamus

Wycena gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych

1. Wstęp

Wyceniając gospodarstwo lub przedsiębiorstwo rolnicze szacujemy jedną z najważniejszych ale i najtrudniejszych kategorii ekonomicznych — **wartość**. W praktyce gospodarczej występują różne postacie wartości ekonomicznej. Do najczęściej rozważanych należą: wartość wymienna i użytkowa. Inne postacie przejawów wartości ekonomicznej to: wartość kosztowa, likwidacyjna, księgową, rynkowa, taksacyjna itp. Wartość wymienna oznacza reakcje, w jakich różne towary są wzajemnie wymieniane. Znajduje ona wyraz w ilości jednostek pieniężnych, jakie możemy za ten towar otrzymać, czyli w cenie. Wartość użytkowa natomiast oznacza zdolność danego dobra do zaspokojenia potrzeb człowieka. W warunkach gospodarki rynkowej, decydującego znaczenia nabiera określenie wartości w sferze wymiany. Wartość ekonomiczna jest określana na podstawie wyceny dokonanej przez eksperta, stanowiąc jego subiektywną opinię o wartości. Miarą wartości ekonomicznej jest **cena**, która nie musi być **równa wartości**. Cena podobnie jak wartość, może być **ustalona** na podstawie kosztów lub poprzez mechanizm rynkowy czyli proces wzajemnego oddziaływania takich elementów rynku, jak podaż i popyt. W gospodarce rynkowej dominować będzie wartość wymienna, czyli opisana przez **wartość rynkową**. Oznacza ona cenę, po której można oczekiwać, że nieruchomość (gospodarstwo) zostanie sprzedana w drodze umowy kupna-sprzedaży, w dniu wyceny. Dla **sprzedającego** wartość rynkowa oznacza najbardziej prawdopodobną cenę za jaką może on sprzedać swoje gospodarstwo (nieruchomość), natomiast dla **kupującego** jest to najbardziej prawdopodobna cena jaką może zapłacić za nieruchomość.

Wraz z rozwojem gospodarki rynkowej w naszym kraju mamy coraz częściej z zawieraniem umów kupna-sprzedaży, najmu, dzierżawy czy przenoszenia praw w drodze spadku, darowizny itp. Wszyscy uczestnicy rynku są zainteresowani szacowaniem wartości nieruchomości. Celem tego artykułu jest zaprezentowanie przesłanek w zakresie wyceny gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych oraz ich składników majątkowych i na tym tle pokazanie nowoczesnych i najlepszych, zdaniem autora, metod i technik wyceny wartości całego gospodarstwa (przedsiębiorstwa) rolniczego.

Wartość gospodarstwa ma bardzo istotne znaczenie, gdyż jest najlepszym znanym i najbardziej wszechstronnym **miernikiem wyników**. Jest to dobry punkt wyjścia, gdyż bez odpowiedniego miernika efektywności gospodarstwa nie można podejmować decyzji podnoszących jego wartość.

2. Przesłanki w zakresie wyceny gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych

Problem wyceny wartości przedsiębiorstw rolnych (gospodarstw) pojawił się w polskiej teorii i praktyce ekonomicznej kilka lat temu, w ścisłym związku z transformacją systemu gospodarczego, której fundamentalną częścią jest przebudowa systemu własności drogą prywatyzacji przedsiębiorstw (PGR). Stąd wycena traktowana jest często jako akt jednorazowy, wynikający wyłącznie z przekształceń własnościowych. Tymczasem w rozwiniętej gospodarce rynkowej konieczność wyceny przedsiębiorstw pojawia się w związku z występowaniem całego szeregu różnych przesłanek wśród których prywatyzacja, z punktu widzenia częstotli-

wości występowania, zajmuje jedno z odleglejszych miejsc. Proces wyceny wartości przedsiębiorstw ma w gospodarce rynkowej powtarzalny, a często wręcz ciągły charakter. Wynika to z faktu, że przedsiębiorstwa na rynku traktowane są jak towar. Ich wartość może kształtować się na zróżnicowanym poziomie przy znacznym niekiedy niezależeniu się od wartości jego majątku, określanego mianem kapitału realnego przedsiębiorstwa. Wartość przedsiębiorstwa rolniczego tworzą substancje materialne (ziemia, budynki, budowle, maszyny i urządzenia techniczne, środki transportowe, inwentarz żywy, zapasy materiałów, towarów, produkcja w toku itp. — składniki aktywów, kapitał realny) oraz elementy pozamaterialne, które choć nie mają odzwierciedlenia w bilansie, pozwalają na taki stopień zorganizowania i wykorzystania środków produkcji (kapitału trwałego i obrotowego), że przynoszą one dodatkowe zyski. Do elementów pozamaterialnych (**goodwill**) można zaliczyć warunki rozwojowe przedsiębiorstwa jego stosunki na rynku, stałość klienteli zorganizowanie personelu, "dobre imię" firmy, przygotowanie fachowe załogi, organizację i stałość systemu kooperacji itp.

Wycena może dotyczyć tylko jego składników materialnych przedsiębiorstwa, bądź jego całości, a więc zdolność jego kapitału do pomnażania wartości, a tym samym przynoszenia jego właścicielowi określonych korzyści. Proces wartościowania gospodarstwa winien być prowadzony przez pryzmat **celu wyceny**, jak również charakteru stron zainteresowanych jej wynikami, co z kolei wskazuje na niezbędne usystematyzowanie przesłanek wyceny. Podział przesłanek wyceny przedsiębiorstw (gospodarstw) przeprowadzić można z różnych punktów widzenia, przy czym kryteria klasyfikacyjne mogą mieć charakter ogólny jak też bardziej szczegółowy. Najogólniej ogół przesłanek (celów) wyceny można podzielić na cztery grupy:

- przesłanki związane z przenoszeniem praw własności,
- przesłanki związane ze zmianami form organizacyjnych,
- przesłanki związane z wyznaczaniem wysokości podatków, odszkodowań i innych opłat,
- pozostałe przesłanki.

Przykładem różnorodnych okoliczności i zdarzeń wyznaczających cele prowadzonej wyceny przedsiębiorstwa zawarto w tablicy 1.

Wśród wymienionych przesłanek wartościowania przedsiębiorstwa można, w zależności od charakteru stron bezpośrednio zainteresowanych wynikami wyceny wskazać trzy ich grupy:

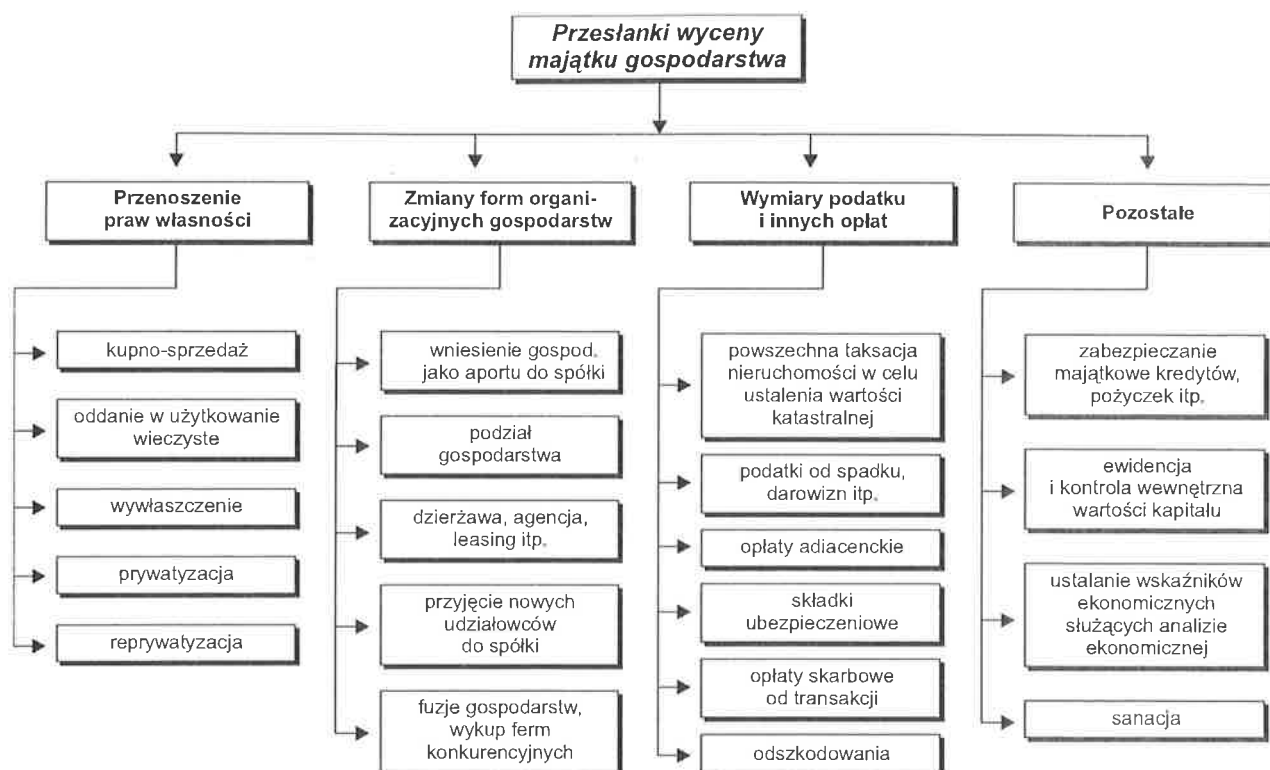
- przesłanki o charakterze wewnętrznym, gdy osobami w pierwszej kolejności zainteresowanymi wynikami wyceny są właściciele bądź zarządzający gospodarstwem,
- przesłanki o charakterze zewnętrznym, które związane są z szacowaniem wartości dokonywanych przez organa podatkowe, sądowe i instytucje ubezpieczeniowe,
- przesłanki o charakterze wewnątrz-zewnętrznym łączące się przede wszystkim z transakcjami kupna-sprzedaży, dzierżawy i leasingu majątku przedsiębiorstwa.
- Prowadzenie wyceny towarzyszy również cały szereg uregulowań formalno-prawnych, których celem jest obiektywizacja tego procesu, zapewnienie jego wiarygodności oraz związanych z tym współmierności różnych wycen.

3. Gospodarstwo i przedsiębiorstwo rolnicze

Produkcja rolnicza odbywa się głównie w jednostkach nazwanych gospodarstwami lub przedsiębiorstwami rolniczymi. Za **gospodarstwo rolnicze, dla celów podatku rolnego**, uważa się obszar użytków rolnych, lasów i gruntów leśnych, gruntów pod stawami oraz zabudowaniami związanymi z prowadzeniem tego gospodarstwa o łącznej powierzchni 1 ha lub o powierzchni użytków rolnych przekraczających 1 ha przeliczeniowy. Część produkcji rolniczej odbywa się nie w gospodarstwach lecz na działkach o powierzchni do 1 ha i w budynkach takich jak fermy drobiu, fermy tuczu trzody chlewnej, pieczarkarnie, szklarnie itp.

Gospodarstwo jest to celowo zorganizowany zespół ludzi mający własne kierownictwo, wraz z ziemią i pozostałymi niezbędnymi do procesu produkcyjnego środkami produkcji, który zajmuje się produkcją roślinną i zwierzęcą a także niekiedy przetwórstwem rolno-spożywczym. Cechą gospodarstwa jest jego wyodrębnienie organizacyjne i produkcyjne. Posiada więc określony obszar ziemi oraz zasoby innych środków produkcji (budynki, maszyny, urządzenia, narzędzia itp.) a także własną załogę (rodzinę, pracowników najemnych).

Tablica 1. Cele (przesłanki) wyceny gospodarstw (przedsiębiorstw) rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Borowiecki, J. Czaja, A. Jaki. *Strategia gospodarowania kapitałem w przedsiębiorstwie*. TNOiK. Warszawa-Kraków 1997.

Pojęcie gospodarstwa znaczeniowo podobne jest do pojęcia **przedsiębiorstwa**, czyli takiej jednostki, która jest wyodrębniona nie tylko organizacyjnie i produkcyjnie, ale także prawnie i ekonomicznie (ustala wynik finansowy).

W rolnictwie polskim dominują **prywatne gospodarstwa rodzinne** (82,1% w strukturze użytkowania ziemi w 1997 r.) zwykle określane jako gospodarstwa indywidualne, stanowiące własność lub będące w użytkowaniu rodzin rolniczych. Stanowią one formę przedsiębiorstw prywatnych. Z tytułu zainwestowania własnych środków i zaangażowania siły roboczej uzyskują one **dochód rolniczy** który stanowi formę zapłaty za pracę, a także zwrot zainwestowanych środków.

Do sektora prywatnego zalicza się **rolnicze spółdzielnie produkcyjne (RSP)**, które są jednostkami gospodarczymi stanowiącymi dobrowol-

ne i samorządowe zrzeszenia rolników wnoszących swoje udziały w postaci ziemi lub/i innych składników gospodarstwa. Ich celem jest maksymalizacja korzyści uzyskiwanych dzięki wspólnemu gospodarowaniu. Cechą spółdzielni, odróżniającą ją od spółek, jest brak możliwości sprzedaży udziałów. Członkowie mogą tylko wycofać swoje udziały. Zapłatą za pracę członków spółdzielni jest udział w **dochodzie podzielnym**, stanowiącym różnicę między wartością produkcji a kosztami jej uzyskania. W strukturze użytkowania ziemi RSP stanowią 2,7% (1997 r.).

W ostatnich latach, po roku 1991 pojawiły się wielkoobszarowe gospodarstwa prywatne, powstałe głównie na bazie nieruchomości, zakupionych lub wydzierżawionych po byłych państwowych gospodarstwach rolnych — **PGR**.

Obok gospodarstw prywatnych powstałych po byłych PGR zawiązały się **spółki cywilne** działające na podstawie Kodeksu cywilnego oraz **spółki prawa handlowego**, działające na podstawie regulacji zawartych w Kodeksie handlowym.

Przeciętny obszar indywidualnych gospodarstw wyniósł w roku 1997 7,9 ha w tym 6,9 ha użytków rolnych, a ich liczba była równa 2.041 tys.

W sektorze publicznym pozostały jeszcze gospodarstwa państwowe, 6,7% w strukturze użytkowania ziemi w 1997 r., których nie udało się w procesie prywatyzacji sprzedać ani wydzierżawić. Pozostają one wraz z częścią byłego PFZ (Państwowy Fundusz Ziemi) pod nadzorem Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP) w tzw. Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa. Podstawowym celem działalności tych przedsiębiorstw jest maksymalizacja zysku.

Pozostałą część użytków rolnych (ca 8.5%) zajmują inni użytkownicy: kościoły, uczelnie i szkoły rolnicze, różne instytucje państwowe i samorządowe oraz użytkownicy działek rolniczych poniżej 1 ha. Łączna powierzchnia użytków rolnych użytkowana przez poszczególne grupy użytkowników wynosiła w 1997 r. ca 18.6 mln ha tj. 60% obszaru Polski.

Gospodarstwo rolnicze składa się zarówno z **nieruchomości** — rolnicza przestrzeń produkcyjna, budynki i budowle, urządzenia techniczne, nasadzenia trwałe, tereny zalesione itd., jak również z **ruchomych składników majątkowych**: maszyny i urządzenia rolnicze, inwentarz żywy, wszelkie materiały i surowce własnej produkcji itp., uzupełniane o wartość **walorów niematerialnych**.

Przedmiotami wyceny są lub mogą być nieruchomości gospodarstwa jak również ruchome składniki majątkowe, a także pojedyncze lub wszystkie produkty wytwórczości rolniczej w dowolnej fazie wytwarzania. Wyceną mogą być objęte całe zespoły środków produkcji ujęte łącznie lub pojedyncze ich egzemplarze. Szczególnie ważnym i trudnym przedmiotem wyceny coraz częściej stawać się będą przedsiębiorstwa i gospodarstwa w całości, łącznie ze wszystkimi ich elementami składowymi.

4. Podejścia, metody i techniki wyceny gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych

Szacując wartość gospodarstwa rolniczego stosujemy podobne podejścia, metody i techniki jak przy wycenie innych nieruchomości [2,4,6,7]. Tak więc

do wyceny gospodarstwa możemy zastosować następujące podejścia: porównawcze, dochodowe, kosztowe — tylko do wyceny składników majątkowych gospodarstwa bez gruntów oraz podejście mieszane, zawierające elementy wyżej wymienionych podejść.

W literaturze przedmiotu [1,3,8,9] można znaleźć szereg różnych metod i technik przy pomocy których wyceniane są poszczególne składniki majątkowe gospodarstw, zarówno nieruchomości jak i ruchome składniki. Szczególnie dużo miejsca poświęcono metodom wyceny ziemi rolniczej [3,8,9,10].

Do jej wyceny stosowane są m.in. następujące metody:

- metoda stawek szacunkowych,
- metoda cenowo-porównawcza, cen rynkowych,
- metoda nakładów na jej zagospodarowanie,
- metoda wartości substytutów ziemi,
- metoda renty gruntowej,
- metoda w oparciu o waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- metody dochodowe.

Również inne składniki majątkowe w gospodarstwie mają szereg mniej lub bardziej dokładnych metod wyceny.

W tej części pracy zajmiemy się wyceną wartości całego gospodarstwa. Wartość gospodarstwa rolniczego nie jest pojęciem jednoznacznym. W zależności od celów wyceny można ją określić w trzech ujęciach [3]:

- (i) jest to jedynie suma w zasadny sposób obliczonej wartości jego materialnych składników majątkowych;
- (ii) jest to jedynie wartość jego walorów niematerialnych;
- (iii) jest to suma wartości jego materialnych składników majątkowych powiększona o wartość jego walorów niematerialnych.

Na tej bazie opracowano szereg metod, przy pomocy których szacowana jest wartość gospodarstw. Można je połączyć w cztery podstawowe grupy, analogiczne do podejść w zakresie wyceny nieruchomości:

- (i) podejście porównawcze, sprowadzające się do metod cenowo-porównawczych;
- (ii) metody składnikowe, wyprowadzane z szacunku wartości składników majątkowych;
- (iii) podejście dochodowe;

(iv) podejście mieszane, najczęściej składnikowo-dochodowe.

W tym miejscu należy podkreślić, że niezależnie od przyjętej metody oszacowania wartość przedsiębiorstwa jest tylko wynikiem prawdopodobnym. Do wyceny jednego i tego samego konkretnego gospodarstwa powinniśmy stosować nie mniej niż dwie różne metody równocześnie. Dobór metody do szacowania wartości danego gospodarstwa, w konkretnym miejscu i czasie nie może być przypadkowy, to znaczy, że decyzja jej wyboru musi być dokładnie przemyślana. Tylko na podstawie więcej niż jednego wyniku możemy mieć opinię co do prawdopodobnej wartości gospodarstwa (przedsiębiorstwa) rolniczego.

5. Wycena gospodarstwa metodą cenowo-porównawczą

Metoda ta jest najstarszą. Może być ona wykorzystana tylko w tych warunkach, w których istnieje rynek kupna-sprzedaży gospodarstw, na którym od czasu do czasu pojawiają się tego rodzaju oferty. U podstaw tej metody znajdują się realizowane ceny na te obiekty. Wartość wycenianego gospodarstwa jest równa cenie, jaką uzyskano za gospodarstwo podobne, które było przedmiotem obrotu rynkowego, skorygowanej ze względu na cechy różniące to gospodarstwo i ustalonej z uwzględnieniem zmian poziomu cen na skutek upływu czasu. Metoda ta była stosowana jako jedyna w praktyce do 1990 roku przy wycenie gospodarstw rodzinnych. Z mocy bowiem obowiązującego wtedy prawa, nie były przedmiotami obrotu rynkowego ani państwowe gospodarstwa rolne, ani rolnicze spółdzielnie produkcyjne. Zawsze tam gdzie dochodziło do kupna-sprzedaży gospodarstwa prywatnego zainteresowane strony ustalały jego wartość (raczej jego cenę) w myśl starej, powszechnie znanej zasady: *kupowane gospodarstwo tyle jest warte za ile sprzedający jest skłonny je odstąpić. Natomiast gospodarstwo sprzedawane jest tyle warte ile skłonny jest zapłacić za nie potencjalny nabywca.*

Wartość wycenianego w ten sposób gospodarstwa zależy od wartości jego zasobów materialnych oraz od walorów niematerialnych. Zależy również od sytuacji na rynku, głównie od podaży gospodarstw na miejscowym rynku oraz od aktualnego popytu na nie.

Traktując gospodarstwo jako zorganizowaną całość można go wycenić w oparciu o następującą formułę:

$$W_g = \bar{x}_c \times \sum_{i=1}^n V_i$$

gdzie:

- W_g — wartość gospodarstwa
- \bar{x}_c — średnia cena z transakcji gospodarstw
- V_i — poprawki

Szacuje się tu wartość wycenianego gospodarstwa przez porównanie go ze znanymi wartościami innych gospodarstw, które są takie same lub spełniają podobne funkcje co gospodarstwo wyceniane.

Stosując metodę cenowo-porównawczą do wyceny gospodarstw możemy zastosować jedną z dwu technik:

- technikę porównywania gospodarstw parami,
- technikę analizy statystycznej rynku.

Wyceniając gospodarstwo techniką porównywania musimy do porównań wyszukać kilka lub więcej podobnych do wycenianego gospodarstwa. Obiekty te muszą być ze sobą porównywalne, w dodatku sprzedane w niedalekiej przeszłości na lokalnym rynku, gdzie istnieje ich obrót. Porównując parami gospodarstwa otrzymujemy inne wartości wycenianego gospodarstwa. Z uzyskanych wyników wyprowadza się wartość średnią arytmetyczną (przy minimalnym zróżnicowaniu wyników) lub wartość średnią ważoną (przy większym zróżnicowaniu, np. kiedy współczynnik zmienności względnej jest większy od 30%).

Procedura postępowania w tej technice jest następująca:

- opis i analiza organizacji wycenianego gospodarstwa,
- wybór kilku gospodarstw o znanych cechach transakcyjnych,
- zestawienie w pary gospodarstwa wycenianego z gospodarstwami porównywalnymi,
- wybór cech (atrybutów) wpływających na ceny transakcyjne,
- ocena wpływu wybranych cech transakcyjnych,
- określenie wielkości poprawek,
- oszacowanie dla każdej z porównywalnych par wartości rynkowej,
- ustalenie ostatecznej wartości gospodarstwa.

Do wyceny gospodarstw może być również stosowana technika analizy statystycznej rynku. Jest ona uwarunkowana, wieloma ograniczeniami:

- liczba transakcji i gospodarstw na rynku lokalnym musi być wystarczająco liczna,
- rozkład cen gospodarstw i innych kwantytatywnych cech (dających się ująć w postaci liczby) powinien być zbliżony do rozkładu normalnego,
- wybór reprezentatywnej próby gospodarstw do porównań powinien się odbyć w sposób losowy.

Gospodarstwo można wycenić przy pomocy następującej formuły:

$$W_g = \bar{x}_c \times \sum_{i=1}^n V_i \times E$$

lub

$$W_g = \alpha + \beta_i X_i + \varepsilon$$

gdzie:

- W_g — wartość gospodarstwa
- \bar{x}_c — średnia cena transakcji w próbie,
- V_i — wartość wskaźników korygujących,
- E — współczynnik ekspercki, $0,85 \leq E \leq 1,15$
- a — stała w równaniu regresji wiążąca pozostałe zmienne,
- b_i — współczynniki regresji oszacowane na podstawie próby,
- X_i — atrybuty (cechy) wzięte do wyceny gospodarstw,
- e_i — błąd losowy.

Procedura postępowania przy użyciu tej techniki do wyceny gospodarstw jest podobna do techniki porównywania gospodarstw parami.

Efektywne wykorzystanie metod cenowo-porównawczych do wyceny gospodarstw będzie możliwe po wprowadzeniu klasycznej gospodarki rynkowej do rolnictwa pobudzającej mechanizmy podaży i popytu. Posługiwanie się tą metodą uwarunkowane jest ponadto istnieniem rozbudowanej infrastruktury informacyjnej. W odniesieniu do wyceny gospodarstw, jako zorganizowanej całości metody porównawcze nie mają obecnie szerszego zastosowania z wcześniej wymienionych powodów.

6. Wycena gospodarstw metodami szacunku wartości ich składników majątkowych

Metody wyceny w tej grupie opierają się na szacowaniu wartości gospodarstw, wychodząc od policzenia sumy wartości jego materialnych składników majątkowych. Szacując wartość gospodarstwa należy wycenić poszczególne jego części składowe i zsumować ich wartość według poniższej formuły:

$$W_g = W_{gr} + W_b + W_w + W_z + W_{Ls} + W_m + W_{iz} + W_{zm} + W_n$$

gdzie:

- W_g — wartość gospodarstwa
- W_{gr} — wartość gruntów rolnych, szacowane zwykle metodą cenowo-porównawczą lub stawek szacunkowych
- W_b — wartość budynków, budowli i urządzeń, wyceniane podejściem kosztowym lub porównawczym
- W_w — wartość wód użytkowych wyceniać należy według formuły: $W_w = W_{gr} + W_b$ gdzie grunty wyceniać należy jak grunty rolne, budynki i urządzenia związane z produkcją rybacką jak budynki
- W_z — wartość naniesień: drzew, nasadzeń wieloletnich, zasiewów i upraw (produkcji w toku) szacować należy metodą poniesionych kosztów, dochodową, lub kosztowo-dochodową
- W_{Ls} — wartość lasów według formuły: $W_{Ls} = W_g + W_z$, w myśl której grunty jak grunty rolne, a zadrzewienia jako drzewa
- W_m — wartość maszyn, ciągników, pojazdów i narzędzi wyceniane metodami cenowo-porównawczymi, kosztów odtworzenia pomniejszonych o stopień zużycia, umorzonych — po cenie złomu
- W_{iz} — wartość inwentarza żywego, wycenia się według aktualnie obowiązujących cen rynkowych. Oszacowana wartość pomniejsza się o koszty handlowe
- W_{zm} — wartość zapasów magazynowych — według cen rynkowych

W_n — wartość innych części składowych wycenia się metodami cen rynkowych lub kosztów zastąpienia albo kosztów likwidacji

Metoda powyższa była i jest powszechnie używana przy wycenie nieruchomości rolnych skarbu państwa. Poza prostotą wyceny metoda ta nie uwzględnia ani rentowności wycenianego gospodarstwa, ani efektywności znajdujących się w nim czynników wytwórczych. W metodzie tej nie uwzględnia się wartości walorów niematerialnych gospodarstwa, szczególnie hodowlanych, nasienych lub wysokiej klasy ogrodniczych. Nie uwzględniają również metody "składnikowe" przyszłej efektywności gospodarowania. Mankamenty tych metod łagodzone są częściowo przy wycenie gospodarstw metodami dochodowymi.

7. Metody dochodowe

Metody dochodowe wykształciły się w krajach o rozwiniętych rynkach nieruchomości. W przeciwieństwie do metod cenowo-porównawczych, w metodach dochodowych istnieje możliwość uwzględnienia przyszłościowych zmian w kształtowaniu się czynników rynkowych, a więc zmiany proporcji pomiędzy podażą a popytem, zmiany w wielkości wpływów i kosztów ich uzyskania, źródeł finansowania czy ryzyka inwestowania. Wpływ wymienionych zmiennych zostaje uwzględniony przez różnicowanie poziomu dochodu, stopy kapitalizacji oraz stopy dyskonta.

Większość spośród metod dochodowych podporządkowana jest potrzebom wyceny nieruchomości, których podstawowym źródłem dochodu jest czynsz oraz potrzebom wyceny przedsiębiorstw przemysłowych. Wspólną cechą współczesnych metod wyceny jest to, że rozważają one wyraźnie **przewidywany przyszły strumień dochodów, generowany przez nieruchomość**. Tak więc metody dochodowe nadają się do wyceny tych jednostek gospodarczych, których głównym albo jedynym celem działalności gospodarczej jest realizacja dochodu, a ściśle biorąc — zysku. W naszych warunkach aktualnej rzeczywistości rolnictwa, metody te można zastosować do wyceny przede wszystkim dużych gospodarstw rolnych skarbu państwa, spółek różnych typów, gospodarstw wyspecjalizowanych w hodowli roślin i zwierząt lub tych gospodarstw rodzinnych, które na dużą skalę nastawione są na współpracę z rynkiem, takich jak: szklarniowe,

ogrodnicze, sadownicze, fermy drobiu, fermy trzody chlewnej itp.

Odnosnie wyceny przeciętnego gospodarstwa rodzinnego, metody dochodowe w obecnych warunkach będą miały mniejsze znaczenie.

Wśród metod dochodowych za najważniejsze uważa się metody oparte na analizie zdyskontowanych przepływów gotówkowych (DCF). Uwzględniają one wszystkie czynniki wpływające na wartość przedsiębiorstwa i pozwalają na zaobserwowanie wewnętrznych procesów w nim zachodzących. W ramach tej metody stosowane są dwa różne modele: **1.** model oparty na całkowitych zdyskontowanych przepływach gotówki, **2.** model oparty na zysku ekonomicznym.

W modelu opartym na **całkowitych, zdyskontowanych przepływach gotówkowych** wartość kapitału własnego przedsiębiorstwa to wartość wynikająca z prowadzonej działalności operacyjnej od której odejmujemy wartość zadłużenia. Wartość działalności operacyjnej oraz wartość zadłużenia są równe odpowiadającym im przepływom gotówkowym, zdyskontowanym stopami odzwierciedlającymi ryzykowność tych przepływów.

Wartość działalności operacyjnej równa jest zdyskontowanej wartości spodziewanych w przyszłości wolnych przepływów gotówkowych, które stanowią zysk operacyjny przedsiębiorstwa po opodatkowaniu plus obciążenia bezgotówkowe minus inwestycje stanowiące operacyjny kapitał obrotowy, rzeczowy majątek trwały i inne aktywa.

W modelu opartym na **zysku ekonomicznym** wartość przedsiębiorstwa równa jest sumie zainwestowanego kapitału powiększonej o premię (dyskonto) równą bieżącej wartości prognozowanego zysku ekonomicznego, o który każdego roku rośnie wartość przedsiębiorstwa.

Przy wycenie gospodarstwa (przedsiębiorstwa) metodami dochodowymi jest wiele niewiadomych. Jedną z nich jest nieokreślony **czas** jego istnienia. Można prognozować wolne przepływy gotówkowe lub zyski ekonomiczne na następne sto lat i dalej się nie martwić, ponieważ po tym czasie zdyskontowane wartości przepływów gotówkowych lub zysków będą minimalne, zbliżone do zera. Nie jest to jednak możliwe ze względu na trudności w przewidywaniu parametrów prognozy w tak dalekiej przyszłości. Upraszczając problem dzielimy wartość przedsiębiorstwa na dwa okresy — wyraźnie oznaczony okres prognozy oraz okres późniejszy aż do "nieskończoności". W takim przypadku **wartość przedsiębiorstwa jest równa bieżącej wartości przepływów gotówkowych w ściśle oznaczonym okresie prognozy plus bieżąca wartość**

przepływów gotówkowych po ściśle oznaczonym okresie prognozy. Podobnie w drugim modelu wartość przedsiębiorstwa jest równa zainwestowanemu kapitałowi plus bieżąca wartość prognozowanego zysku ekonomicznego w ściśle oznaczonym okresie prognozy plus bieżąca wartość zysku ekonomicznego po ściśle oznaczonym okresie prognozy.

Wartość po ściśle oznaczonym okresie prognozy nazywana jest **wartością rezydualną (RV)**. Jest to wartość oczekiwanych przepływów gotówkowych lub zysku ekonomicznego przedsiębiorstwa

w okresie kontynuacyjnym, czyli po wyraźnie oznaczonym okresie prognozy.

Odnośnie gospodarstwa rolniczego wartość rezydualna (resztowa) po okresie przyjętej prognozy jest zawsze dodatnia (wartość ziemi), a nawet może być większa od wartości gospodarstwa, którą posiada w dniu jego wyceny.

Do najważniejszych etapów w szacowaniu wartości przedsiębiorstwa rolniczego należą:

1. Analiza wyników ekonomicznych z lat ubiegłych; w tym wielkość zainwestowanego kapitału;

Tablica 2. Obliczanie (prognozowanie) zdyskontowanych strumieni pieniężnych (DCF — discounted cash flows) (indywidualne gospodarstwo rolnicze)

Lp.	Wyszczególnienie	Prognoza (lata)				
		1999	2000	2001	2002	2003
1	2	3	4	5	6	7
1	Przychody pieniężne (sprzedaż produkcji roślinnej i zwierząt oraz produktów pochodzenia zwierzęcego)	78.000	89.700	103.155	109.344	115.905
2	Inne przychody pieniężne (np. usługi rolnicze)	2.000	2.300	2.645	2.804	2.972
3	Razem wpływ z działalności rolniczej (1 + 2)	80.000	92.000	105.800	112.148	118.877
4	Wydatki na działalności operacyjne *	30.000	33.300	36.963	38.830	40.791
5	Utrzymanie rodziny	8.000	8.000	8.000	10.000	10.000
6	Nadwyżka na działalności operacyjnej [3 - (4 + 5)]	42.000	50.700	60.837	63.318	68.086
7	Wydatki inwestycyjne (na zakup środków trwałych)	8.000	6.000	0	0	0
8	Nowe kredyty i pożyczki	10.000	0	0	0	0
9	Splata kredytów i pożyczek (nowych i bieżących)	0	5.000	5.000	5.000	0
10	Przyrost kapitału obrotowego +/- Δk (Przyrost zapasów i należności - przyrost zobowiązań)	0	0	0	0	0
11	(6 - 7 + 8 - 9 +/- 10) Nadwyżki pieniężne netto (Strumienie pieniężne - cash flows - CF)	44.000	39.700	55.837	58.318	68.086
12	Czynniki dyskontujące [$a_i = (1 + i)^{-i}$]	0,8110	0,6578	0,5334	0,4743	0,3936
13	Zdyskontowane strumienie pieniężne (DCF)	35.684	26.114	29.783	27.660	26.799
14	Zdyskontowana wartość rezydualna (DRV)	119.440 zł				
15	Skumulowana wartość zdyskontowanych strumieni pieniężnych (DCF) **	146.040 zł				
16	Zaktualizowana wartość gospodarstwa	265.480 zł				

* bez odsetek za kredyty i bez amortyzacji

** wartość wyznaczona techniką dyskontowania strumieni pieniężnych:

$$DCF = \frac{CF_1}{1+i} + \frac{CF_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+i)^n} = CF_1 \times a_1 + CF_2 \times a_2 + \dots + CF_n \times a_n$$

Źródło: Opracowanie własne — przykład teoretyczny

2. Prognoza wyników na lata następne; w tym określenie okresu prognozy oraz oszacowanie wielkości strumieni pieniężnych, bądź zysku ekonomicznego,
3. Oszacowanie stopy dyskontowej — kosztu kapitału,
4. Oszacowanie wartości rezydualnej,
5. Zdyskontowanie przyjętych wielkości,
6. Interpretacja wyników wyceny.

7.1. Analiza wyników ekonomicznych z lat ubiegłych

Podstawą dobrej prognozy jest wnikliwa analiza wyników z przeszłości. Gruntowne zrozumienie wcześniejszych wyników gospodarstwa daje szeroką perspektywę pozwalającą na opracowanie i ocenę prognoz przyszłej działalności. Analiza wyników z lat ubiegłych powinna skupić się na głównych czynnikach kształtujących wartość przedsiębiorstwa. Najważniejszymi z nich jest zysk (w gospodarstwie indywidualnym — dochód rolniczy) oraz stopa zwrotu z zainwestowanego kapitału. Wysokość stopy zwrotu oraz odsetek zysku, który przeterminuje się na dalszy rozwój przedsiębiorstwa — nowe inwestycje, decydują o wielkości wolnych przepływów gotówkowych, które z kolei wpływają na wartość przedsiębiorstwa.

Do obliczenia czynników kształtujących wartość przedsiębiorstwa niezbędne są dane zawarte w rachunku wyników (zysków i strat) oraz w bilansie gospodarstwa. Bilans ten jest dokumentem zawierającym zestawienia na określony moment — w ujęciu wartościowym — stanu środków gospodarczych (majątku) przedsiębiorstwa — aktywa oraz źródeł ich sfinansowania, z uwzględnieniem wyniku finansowego (zysku lub straty) — pasywa.

Ze względu na główny cel tego opracowania oraz ograniczony jej rozmiar nie będziemy w tym miejscu przedstawiać analizy wyników historycznych wybranego przedsiębiorstwa (gospodarstwa).

7.2. Prognoza wyników na lata następne

Przy sporządzaniu prognozy przedsiębiorstwa (projektu reorganizacji gospodarstwa — biznes planu) sprawą o kluczowym znaczeniu jest określenie **potencjalnego wzrostu przedsiębiorstwa i stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału**, które są głównymi czynnikami kształtującymi jego wartość. Stopa zwrotu z zainwestowanego kapita-

łu jest relacją między zyskiem netto firmy (nadwyżka pieniężna — amortyzacja) a wielkością kapitału zaangażowanego w przedsięwzięcie. Poza określeniem wzrostu firmy i stopy zwrotu kapitału, które nie są stałe, należy uwzględnić trzeci wymiar a mianowicie **czas**, w którym przedsiębiorstwo będzie generowało dochody.

Jako przykład przyjęliśmy gospodarstwo rolnicze o polu powierzchni 16 ha użytków rolnych z glebami w klasie bonitacyjnej II–III, prowadzące działalność w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej. Gospodarstwo to dobrze jest wyposażone w kapitał tzn. budynki inwentarskie i gospodarcze, ciągniki, maszyny i narzędzia. Zasoby siły roboczej stanowi rodzina składająca się z dwóch dorosłych osób. Położone jest ono korzystnie do rynków zbytu oraz zaopatrzenia w środki do produkcji rolnej.

Prognozę wpływów i wydatków zaprezentowano w tabelicy 2. Okres prognozy przyjęto na 5 lat. Uzależniony jest on od wielu czynników; w tym od celu wyceny. Przy ustalaniu zabezpieczenia kredytów bankowych okres prognozy można przyjąć np. na czas spłaty kredytu.

Przy prognozowaniu dochodów przyjęliśmy ich wzrost w pierwszych trzech latach w stosunku do roku "0" na poziomie o 50% wyższym niż oczekiwana stopa inflacji, w kolejnych latach wzrost przychodów ustabilizuje się na poziomie o 20% wyższym niż stopa inflacji.

Natomiast wydatki operacyjne będą wzrastać na poziomie o 10% wyższym niż prognozowana stopa inflacji.

Wielkość wpływów pieniężnych netto (CF_t — **cash flows**) z działalności gospodarstwa rolniczego można obliczyć dla każdego roku (t) w okresie obliczeniowym — prognozie, według następującej formuły:

$$CF_t = S + U - K - R - I + C - P - \Delta K_0$$

gdzie:

- S — wpływy ze sprzedaży towarów i produktów,
- U — wpływy ze sprzedaży usług,
- K — wydatki na działalności operacyjne (bez amortyzacji i odsetek za kredyty),
- R — utrzymanie rodziny (gospodarstwo indywidualne),
- I — wydatki inwestycyjne,
- C — zaciągnięte kredyty,
- P — spłaty kredytów,

DK_0 — nakłady na powiększenie kapitału obrotowego.

Dla lepszego zrozumienia strategicznej pozycji firmy powinno się opracować kilka scenariuszy rozwoju przedsiębiorstwa.

7.3. Oszacowanie stopy dyskontowej — kosztu kapitału

Średni ważony koszt kapitału stanowi stopę dyskontową, czyli wartość pieniądza w czasie, za pomocą której przelicza się oczekiwane przepływy gotówkowe na wartość bieżącą. Stopa dyskontowa powinna wynikać z prognozowanej utraty realnej wartości kapitału zablokowanego w inwestycji. Powinna ona odzwierciedlać koszt alternatywny wszystkich źródeł kapitału, ważony ich względnym udziałem w łącznym kapitale przedsiębiorstwa. Koszt alternatywny dla danej grupy inwestorów równy jest stopie zwrotu jakiej mogą się oni spodziewać finansując inwestycje o podobnym ryzyku.

Dla wyznaczenia stopy dyskontowej służą następujące kroki:

- ustalenie opartych na wartości rynkowej docelowych wag dla struktury kapitałowej wycenianego przedsiębiorstwa,
- oszacowanie kosztu alternatywnego dla obcych źródeł finansowania,
- oszacowanie kosztu alternatywnego dla własnych źródeł finansowania.

Szacunek stopy dyskontowej powinien być prognozowany na poziomie stopy oprocentowania długoletnich lokat bankowych (r_{ib}) w przypadku, gdy zainwestowany kapitał (K) będzie stanowił własne środki.

W przypadku gdy zainwestowany kapitał (K_k) będzie pochodził w całości z kredytu bankowego, to stopa dyskonta powinna być przyjmowana na poziomie oprocentowania zaciągniętych kredytów bankowych (r_{kb}).

Jeżeli zainwestowany kapitał składa się z części własnych środków (K_w), wtedy stopa dyskonta powinna być na poziomie średniej ważonej stopy bankowej (r_b) obu kapitałów czyli:

$$r_b = K_w/K r_{iw} + K_k/K r_{kb}$$

W stopie dyskonta powinien być uwzględniony czynnik ryzyka (s), którego wartość może dochodzić do poziomu 30% stóp bankowych, czyli:

$$r_d = r_b + s r_b = (1 + s) r_b; 1 < (1 + s) <= 1,3$$

przy czym r_b będzie wyznaczone przy uwzględnieniu źródła kapitału.

Szacując stopę dyskontową dla naszego przykładu przyjęliśmy następujące parametry ekonomiczne:

prognozowana stopa inflacji na lata 1998–2001 — 10%

prognozowana stopa inflacji na lata 2002–2003 — 5%

stopa długoletnich lokat bankowych — 20%

stopa długoletnich kredytów bankowych — 26%

współczynnik ryzyka — 10%;

$$1 + s = 1,10; 1 - s = 0,9$$

udział kapitału własnego — 80%

Stopa dyskontowa dla lat 1998–2001:

$$r_d = 1,1 (0,8 \times 0,2 + 0,2 \times 0,26)$$

$$r_d = 0,233$$

Współczynnik zmiany stopy inflacji:

$$S_f = \sqrt[5]{\frac{0,05}{0,10}} - 1 = -0,13$$

Współczynnik zmiany stopy dyskontowej:

$$S_d = 0,9 (-0,13) = -0,12$$

Stopa dyskontowa dla lat 2002–2003:

$$r_d = 0,233 \times 0,88 = 0,205$$

W oparciu o tak oszacowane stopy dyskontowe zostały obliczone czynniki dyskontujące $a_1 = (1 + i)^{-n}$, które zaprezentowano w tabelicy 2. Następnie zdyskontowano strumienie pieniężne na dzień wyceny.

7.4. Oszacowanie wartości rezydualnej

Po ściśle oznaczonym okresie prognozy (5 lat) gospodarstwo nasze w dalszym ciągu jest zdolne do generowania dochodów. Bieżąca wartość przepływów gotówkowych po wyraźnie oznaczonym okresie prognozy (5 lat w naszym przypadku) nosi nazwę wartości rezydualnej. Przyjęcie upraszczają-

cych założeń dotyczących wyników gospodarstwa w tym okresie — na przykład założenia stałej dynamiki wzrostu — pozwala na oszacowanie wartości rezydualnej przy użyciu jednego z kilku wzorów do jej obliczania. Dzięki użyciu takiego wzoru nie musimy sporządzać szczegółowych prognoz dotyczących przepływów gotówkowych w długim okresie.

Szacowanie wartości rezydualnej składa się z czterech etapów:

- doboru właściwej metody,
- ustalenia okresu prognozy,
- oszacowania parametrów wyceny i obliczenia wartości rezydualnej,
- zdyskontowanie wartości rezydualnej do czasu teraźniejszego.

Do oszacowania wartości rezydualnej wykorzystano wzór oparty na stałym wzroście wolnych przepływów gotówkowych w nieskończonym okresie:

$$RV = FCF / (Sd - g)$$

gdzie:

- RV — wartość rezydualna
- FCF — znormalizowany poziom wolnych przepływów gotówkowych w pierwszym roku po wyraźnie oznaczonym okresie prognozy (44.000 zł)
- Sd — średni ważony koszt kapitału (stopa dyskontowa (20,5%))
- g — oczekiwana stopa wzrostu wolnych przepływów gotówkowych w nieskończonym okresie (6%)

W etapie drugim ustalono dla naszego przykładu okres prognozy równy 5 lat.

W etapie trzecim określono wielkość wolnych przepływów gotówkowych (FCF = 44.0000 zł, średni ważony koszt kapitału (Sd = 20,5%) oraz oczekiwaną stopę wzrostu wolnych przepływów (g = 6%).

Podstawiając oszacowane dane do wzoru określiliśmy wartość rezydualną:

$$RV = 44.000 \text{ zł} / (0,205 - 0,060) = 44.000 / 0,145 =$$

$$303.448 \text{ zł}$$

Oszacowana wyżej wartość rezydualna to wartość gospodarstwa na koniec wyraźnego okresu progno-

zy. Szacunek ten należy zdyskontować przy stopie Sd, a następnie dodać do wartości bieżącej wyraźnie oznaczonych wolnych przepływów gotówkowych.

$$DRV = 303.448 \text{ zł} / (1 + i)^5 = 303.448 \text{ zł} / (1,205)^5 = 119.440 \text{ zł}$$

Zdyskontowana wartość rezydualna jest stosunkowo wysoka, zbliżona do skumulowanych wartości zdyskontowanych strumieni pieniężnych (tablica 2). Wynika to z faktu, że w gospodarstwie rolniczym po 5 latach gospodarowania pozostaje ziemia, której wartość nie zmniejszyła się oraz stan rzeczowy środków obrotowych (materiały, produkty, produkcja zwierzęca; roślinna w toku). Gospodarstwo nie pozostawiło po pięciu latach żadnego zadłużenia. Pozostały również w gospodarstwie wszystkie środki trwałe (budynki, maszyny, ciągniki itp.) Oszacowana łączna wartość gospodarstwa określona wzorem:

$$Wg = CF_1 / (1+r) + CF_2 / (1+r)^2 + CF_3 / (1+r)^3 + \dots + CF_n / (1+r)^n + RV / (1+r)^n$$

wyniosła 265.480 zł (tablica 2). Uważa się, że zaprezentowana metoda zdyskontowanych przepływów gotówkowych jest najlepszą do określenia wartości przedsiębiorstwa.

7.5. Model wyceny oparty na zysku ekonomicznym

W modelu tym zakłada się, że wartość przedsiębiorstwa równa jest sumie zainwestowanego kapitału powiększonej o premię, która jest bieżącą wartością kwoty, o którą każdego roku rośnie wartość przedsiębiorstwa. Zysk ekonomiczny równy jest różnicy pomiędzy stopą zwrotu zainwestowanego kapitału (R) a kosztem kapitału (Sd), pomnożonej przez wartość zainwestowanego kapitału:

$$\begin{aligned} \text{Zysk ekonomiczny} &= \\ &= \text{Zainwestowany kapitał} \times (R - Sd) \end{aligned}$$

Przy powyższych założeniach wartość przedsiębiorstwa jest równa zainwestowanemu kapitałowi plus bieżąca wartość prognozowanego zysku ekonomicznego.

Wycenę przedsiębiorstwa prześledzimy na następującym przykładzie (tablica 3).

7.6. Wycena gospodarstw w oparciu o kapitalizację zysku

Metoda ta służy do wyceny wyłącznie takich obiektów, w których podstawowym lub jedynym celem działalności gospodarczej jest zysk lub podobna kategoria ekonomiczna i że przedsiębiorstwo przez nas wyceniane, cel ten skutecznie realizuje. Aktualnie w naszym rolnictwie metodę tę i poprzednio opisaną dałoby się zastosować do wyceny niektórych przedsiębiorstw skarbu państwa i nielicznej grupy gospodarstw rodzinnych, sadowniczych, ogrodniczych, szklarniowych itp. Nie można by jej zastosować do wyceny ogromnej większości gospodarstw chłopskich, których podstawowym celem funkcjonowania jest maksymalizacja dochodu rolniczego a nie zysku.

W przeciwieństwie do poprzednio opisanych metod w metodzie tej kapitalizujemy bieżący zysk. W poprzednich metodach dyskutowaliśmy prognozowany zysk lub strumienie pieniężne.

Wartość wycenianego gospodarstwa, szacowanego metodą kapitalizacji zysku będzie równa:

$$Wg = Z/R = Z \times 1/R$$

gdzie:

Wg — wartość gospodarstwa

Z — zrealizowany zysk roczny

$1/R$ — współczynnik kapitalizacji, określający okres zwrotu wyłożonego kapitału

R — stopa kapitalizacji — odwrotność współczynnika kapitalizacji

Przedstawiony wzór kapitalizacji odzwierciedla wartość prawa własności, zakłada bowiem, że okres osiągania dochodów jest nieskończony. Zakładając, że osiągnięty zysk wyniósł w ostatnim roku przed wyceną $Z = 30.000$ zł, oraz że stopę kapitalizacji przyjęliśmy na poziomie równym $R = 12,0\%$, to wartość naszego przedsiębiorstwa będzie wynosić:

$$Wg = 30.000 \text{ zł} / 0,12 = 250.000 \text{ zł}$$

Oczywiście przedstawiona metoda, pomimo swej prostoty i niewątpliwych zalet wykazuje także duże ograniczenia. Wynikają one z subiektywnego określenia stopy kapitalizacji oraz przyjęcia do obliczeń danych historycznych odnośnie zysku.

Podsumowując zaprezentowane metody wyceny gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych należy stwierdzić, że w przyszłości decydujące znaczenie w ich wycenie będą miały metody dochodowe. Niewątpliwie największą liczbę pozytywnych przesła-

Tablica 3. Kalkulacja zysku ekonomicznego oraz wartości przedsiębiorstwa

Lp.	Wyszczególnienie	Prognoza (lata)				
		1999	2000	2001	2002	2003
1	2	3	4	5	6	7
1	Zainwestowany kapitał	150.000	155.000	160.000	170.000	180.000
2	Stopa zwrotu z zainwestowanego kapitału (%)	28,0	28,0	28,0	22,0	22,0
3	Koszt kapitału (%)	23,3	23,3	23,3	18,6	18,6
4	Różnica (%)	4,7	4,7	4,7	3,4	3,4
5	Zysk ekonomiczny (zł)	7.050	7.285	7.520	5.780	6.120
6	Czynniki dyskontujące	0,8110	0,6578	0,5334	0,5054	0,4262
7	Bieżące wartości zysku ekonomicznego	5.718	4.792	4.011	2.921	2.608
8	Wartość rezydualna	110.000				
9	Skumulowana wartość zdyskontowanego zysku ekonomicznego	20.050				
10	Zainwestowany kapitał (początek prognozy)	150.000				
11	Wartość przedsiębiorstwa ogółem	280.050				

Źródło: Opracowanie własne — przykład teoretyczny

nek zarówno teoretycznych jak i praktycznych posiada metoda dochodowa oparta na zdyskontowanych przepływach gotówkowych (DCF). Jest ona dość często stosowana w praktycznym postępowaniu w krajach zachodnich, w których głównym regulatorem stosunków gospodarczych jest rynek. Metoda ta jest akceptowana w Polsce przez banki, urzędy skarbowe, sądy itp. W grupie metod dochodowych nadaje się ona najbardziej do wyceny gospodarstw rentownych. Można ją również wykorzystać do szacowania wartości gospodarstw deficytowych. Punktem wyjścia powinien być kalkulowany (prognozowany) przepływ gotówki. Kalkulację taką powinien wykonać każdy, kto ma zamiar zakupić gospodarstwo deficytowe.

Wykaz piśmiennictwa

- [1] Adamus W., Kukula K., *Taksacje rolnicze*. W pracy zbiorowej pt.: *Elementy ekonomii rynkowej w gospodarce rolno-żywnościowej*, FAPA Kraków 1995.
- [2] Borowiecki R., Czaja J., Jaki A., *Strategia gospodarowania kapitałem w przedsiębiorstwie*. *Zagadnienia wybrane*. TNOIK Warszawa-Kraków 1997.
- [3] Bud-Gusajm J., *Zarys metod wyceny wybranych nieruchomości rolniczych*. Fundacja, Rozwój SGGW, Warszawa 1995.
- [4] Copeland T., Koller T., Murrin J., *Wycena: mierzenie i kształtowanie wartości firm*. WIG PRESS, Warszawa 1997.
- [5] Hopfer A., Łaguna T., *Wycena nieruchomości i gospodarstw rolnych — potrzeby praktyczne a programy kształcenia*. Wycena nr 2, 1995.
- [6] Irwin R., edit. *Real Estate Handbook*. Mc Graw-Hill, New York 1993.
- [7] Kucharska-Stasiak E., *Nieruchomość a rynek*. PWN Warszawa 1997.
- [8] Meimberg P., *Rachunkowość rolnicza*. PWRiL Warszawa 1971.
- [9] Miękus K., *Taksacja rolnicza*. PWN Warszawa 1971.
- [10] Praca zbiorowa pod red. A. Hopfera, *Szacowanie nieruchomości niezurbanizowanych*. TWIGGER S.A., Warszawa 1996
- [11] Praca zbiorowa, *Państwowe uprawnienia zawodowe w zakresie szacowania nieruchomości*. MGPIB Warszawa 1996

Niektóre podstawy prawne i metodyczne wyceny gospodarstw

Do ważniejszych aktów prawnych regulujących wycenę gospodarstw rolnych należą:

- Ustawa z dn. 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. Nr 115, poz. 741 z 1997 r.)
- Ustawa z dn. 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 57 poz. 299 z 1995 r. tekst jednolity z późn. zmianami)
- Ustawa z dnia 30.05.1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. nr 118 poz. 561 z późn. zmianami)
- Ustawa z dn. 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z 1971 r. z późn. zmianami)
- Ustawa z dn. 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- Zarządzenie Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa z dn. 1 marca 1995 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalenia wartości nieruchomości (M.P. Nr 13, poz. 163 z 1995 r.)*
- Ustawa z dn. 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 16, poz. 78 z 1995 r.)

Szczegółowy skorowidz obowiązujących przepisów prawnych w zakresie szacowania nieruchomości można znaleźć w pracy [11].

Do ważniejszych podstaw metodologicznych należą:

- Tymczasowe zasady wyceny nieruchomości. Zeszyt 1. Zasady ogólne. MGPIB, Warszawa 1994*.
- Standardy zawodowe rzeczoznawców majątkowych. Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 1997.

Akademia Rolnicza w Krakowie

Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa

* Zasady te obowiązują do czasu wejścia w życie nowego rozporządzenia Rady Ministrów w tej sprawie, na podstawie ustawy o gospodarce nieruchomościami.

dr inż. Jan Zając, prof. dr hab. Stanisław Niedźwiadek

Racjonalny wychów młodzieży króliczej

Do najważniejszych etapów w cyklu hodowlanym zwierząt zaliczyć należy rozplód i wychów młodzieży. W niniejszym artykule zostaną przedstawione wybrane zagadnienia dotyczące postępowania z samicami kotnymi oraz ich potomstwem do wieku 3. miesięcy.

Ciąża i wykoty

Ciąża u królicy trwa zwykle 31–32 dni. Przed spodziewanym wykotem /3–4 dni/ należy wstawić do klatki samicy skrzynkę wykotową (za wyjątkiem chowu królików na głębokiej ściółce), uprzednio wymytą i wydezynfekowaną.

Przed wykotem samica przygotowuje sobie gniazdo, układając słomę lub siano oraz wyskubując włosy z podbrzusza i boków. Poród odbywa się najczęściej w nocy i trwa od 20 do 30 minut. Po porodzie samica zjada łożysko, wylizuje króliczka i układa je w gnieździe, a następnie karmi. Zdarza się, że samica nie przygotowuje gniazda i rozrzuca młode po klatce, wówczas należy poprawić gniazdo oraz zebrać i ułożyć w nim oseski. Przyczyną rozrzucenia miotu może być ciężki poród lub zapalenie gruczołu mlekowego.

Liczebność miotu jest różna od 1 do 12 królicząt, choć zdarzają się przypadki nawet 18–20 sztuk w miocie. Liczebność miotu samic pierwiastek jest niższa niż wieloródek.

Króliczka rodzą się ślepe, nagie i głuche. Masa noworodków wynosi od 50–80 g. Im mniejszy liczebnie miot tym wyższa masa noworodków.

W wieku 10–12 dni króliczkom otwierają się oczy. Natomiast między 15–18 dniem życia, wychodzą z gniazda i zaczynają się interesować paszą. W wieku 20–21 dni samodzielnie pobierają paszę. Rozwój mło-

dych królików do wieku 20–21 dni zależy wyłącznie od mleczności samicy.

Postępowanie w czasie i po wykocie

Pierwszą kontrolę gniazda przeprowadzamy do 24 godzin po wykocie dla usunięcia sztuk martwych, słabych i niedorozwiniętych. Sprawdzianem dobrze rozwiniętego instynktu macierzyńskiego u samicy jest odbycie porodu w gnieździe, ułożenie noworodków w jednym miejscu i okrycie ich własnym puchem. Zdrowe i żywotne oseski mają zaokrąglone kształty oraz gładką, błyszczącą, różową skórę.

W niektórych fermach noworodki od matek padłych lub liczebnie dużych miotów przenosi się w drugim lub trzecim dniu życia do gniazd samic mających mniejsze mioty będące mniej więcej w podob-

nym wieku. Przeprowadzając taki zabieg należy pamiętać, że przed ich podrzuceniem starannie naciera się puchem z tego gniazda, do którego mają być podrzucone, dla niepokojenia samicy, która może roz-

poznać obce potomstwo i je zniszczyć. Zabieg ten przeprowadza się w czasie nieobecności samicy, którą przetrzymuje się poza skrzynką wykotową.

W kolejnych dniach po wykocie gniazda z króliczętami powinny być często kontrolowane w celu sprawdzenia stanu odżywiania osesków i mleczności ich matek. Króliczęta otrzymujące dostateczną ilość mleka rozwijają się prawidłowo. Samica karmi młode najczęściej w nocy, a także kilka minut w ciągu dnia. Laktacja u królicy utrzymuje się do 6 tygodni, niemniej szczyt przypada na okres pierwszych 20 dni.

Króliczęta niedożywione mają pomarszczoną skórę, zapadnięte brzuszki i skłonności do rozłazenia się po

całej skrzynce wykotowej. W takim przypadku należy przeprowadzić oględziny samicy, a szczególnie jej gruczołów mlecznych. Silnie nabrzmienie, zaczerwienienie sutek i brak mleka, które nie wypływa przy nacisku na sutki, świadczy o stanie zapalnym tych gruczołów.

W okresie przebywania królicząt w gnieździe poza wcześniej opisanymi czynnościami, ze strony hodowcy nie wymaga się wykonywania specjalnych zabiegów. Niemniej należy zwracać uwagę na samice, zapewnić im spokój, unikać częstego chwytania oraz zapewnić obfite żywienie z dostępem do wody pitnej.

Wychów królicząt po odsadzeniu

Odsadzenie królicząt od matek jest bardzo ważnym momentem w rozwoju zwierząt. W praktyce najczęściej stosuje się odsadzanie królicząt od matki, przenosząc je do innej klatki lub zagrody. Zależnie od warunków chowu i systemów intensywności rozrodu króliczęta można odsadzać od matek w wieku 4-6 tygodni życia. Główną zasadą przy odłączaniu jest

podawanie tych samych pasz, którymi były dokarmiane przy matkach. Spełnienie tego warunku wpływa korzystnie na dalszy rozwój oraz zwiększenie odporności młodych królicząt przeciwko chorobom.

Szczepienia profilaktyczne

W rejonach stacjonarnego utrzymywania się myksomatozy wskazane jest szczepienie królików szczepionką „Myxovac” już w kwietniu, obejmujące stado podstawowe oraz młode króliki o masie ciała powyżej 500 g. Następnie w odstępach 4-tygodniowych

należy szczepić dorastające do tej wagi króliki. W przypadku szczepienia młodych królików wskazane jest powtórzenie szczepienia po upływie 3 tygodni. Pełna odporność rozwija się w ciągu 3 tygodni. Do zapobiegania wystąpienia groźnego schorzenia – pomoru królików używa się szczepionki „Cunivac”. Zasady jej stosowania ściśle wg. instrukcji podanej w ulotce producenta. Stosuje się również różne preparaty kokcydiostatyczne /Cycustat R, Baycox. Lerbek/ zapobiegające występowaniu równie groźnemu schorzeniu – kokcydiozie.

Zasady tuczu

Przy odsadzeniu królików od matki należy przeprowadzić kontrolne ważenie, a następnie w odstępach miesięcznych, które jest sprawdzianem prawidłowego rozwoju królików.

Odsadzone króliki odchowujemy grupowo do 90. dnia po wykocie. Na jednego królika przyjmuje się do 0,15 m² powierzchni podłogi klatki. Za zasadę należy przyjąć, żeby w jednej klatce znajdowały się króliczęta o możliwie zbliżonym wzroście i masie ciała. Najintensywniejszy wzrost królików trwa od urodzenia do wieku 90 dni. Przy dobrych warunkach żywienia i pomieszczeń w tym wieku króliki ras mięsnych winny uzyskać masę ponad 2500 g co je kwalifikuje do uboju.

W wieku 90 dni dokonuje się selekcji królików, przeznaczając najlepsze osobniki do hodowli, pozostałe sztuki kierujemy na ubój, jeśli uzyskały wymaganą masę ciała – jeśli nie, należy je dotuczyć.

Instytut Zootechniki Balice
Zakład Hodowli Zwierząt Futerkowych

dr inż. Jan Zając, dr inż. Paweł Bielański

Granice opłacalności

W ostatnich latach obserwuje się w kraju duże zainteresowanie hodowlą królików mięsnych. Wynika ono z następujących przyczyn:

- zubożenia rodzin wiejskich z powodu postępującego bezrobocia, dla których produkcja mięsa króliczego oprócz możliwości samozaopatrzenia stanowi źródło pozyskania dodatkowych środków finansowych;
- wzrostu spożycia mięsa króliczego wynikającego z większego doceniania jego walorów odżywczych i dietetycznych;
- umożliwienia eksportu żywca i mięsa króliczego bez ograniczeń ilościowych ze strony krajów Unii Europejskiej;
- skutecznej reklamy telewizyjnej i prasowej na powyższy temat. Przesłanki te powodują, że coraz większa liczba rolników zwłaszcza nie posiadających dużego arealu ziemi, mających wolne pomieszczenia gospodarskie, rozważa możliwość założenia fermy króliczej.

Każdy z potencjalnych chętnych na założenie fermy króliczej zwracających się do Instytutu Zootechniki zadaje pytanie: czy chów królików jest opłacalny oraz jakie rasy zwierząt należy używać aby produkcja była rentowna.

Zatem w dalszej części artykułu przedstawiono próbę odpowiedzi na pierwszą część pytania: w jakich granicach kosztów produkcji chów królików jest opłacalny, natomiast na drugą część pytania dotyczącą ras królików przydatnych do produkcji towarowej odsyłamy zainteresowanych do wydawnictwa: Fundacja Rozwój SGGW 02-528 Warszawa ul. Rakowiecka 26/30, tel. (022) 491 674, pt. "Nowoczesny chów królików", które nabyć można za zaliczeniem pocztowym kierując pod ten adres zamówienie pisemne lub telefoniczne.

Szacowanie opłacalności chowu królików oparto o materiały źródłowe (ceny zbytu królików, koszty utrzymania, opieki weterynaryjnej i energii elektrycznej) pochodzące z fermy królików Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego Instytutu Zootechniki w Balicach posiadającego stado zarodowe królików rasy białej nowozelandzkiej.

Obliczenia kosztów produkcji można rozpocząć od założenia planowanej liczby zwierząt stada podstawo-

wego względnie ilości stanowisk porodowych na fermie. W naszym przypadku przyjęto, że ferma będzie posiadać 100 stanowisk porodowych, które wymagają zakupu i utrzymania królików w ilości 125 samic i 13 samców. Zakłada się, że długość użytkowania rozplodowego samicy winna wynosić od 18 do 24 miesięcy.

Koszty zakupu zwierząt wyliczono na podstawie średniej ceny królika (39 zł) uzyskiwanej na fermie ZZD IZ w Balicach. Łączny koszt zakupu zwierząt w roku założenia fermy wyniósłby: 5 382 zł (125 + 13 = 138 szt. x 3 kg masa ciała zwierzęcia x 13 zł za kg masy ciała królika). Natomiast w następnym roku tylko 828 zł.

Przy obliczaniu kosztów zakupu materiału hodowlanego trzeba oddzielić pierwszy rok działalności fermy od lat kolejnych. W pierwszym roku wliczono bowiem do kosztów produkcji pełną kwotę przeznaczoną na zakup stada podstawowego królików. W kolejnym roku koszty te są niższe, gdyż stanowią około 15% z pierwszego roku, a zwierzęta przeznaczone na odnowienie stada pochodzą z własnej hodowli.

Wybór rasy zależy od hodowcy, przy czym do chowu królików rzeźnych należy wybierać zwierzęta wcześniej dojrzewające i charakteryzujące się dobrymi wskaźnikami użytkowości rozplodowej, tucznej i rzeźnej. Warunki te spełniają króliki czysto rasowe: białe nowozelandzkie, termondzkie, kalifornijskie, białe duńskie, czerwone nowozelandzkie, a także króliki mieszańce - hybrydy.

Zwierzęta byłyby utrzymywane w wolnych pomieszczeniach gospodarskich, w boksach na głębokiej ściółce. Z jednego stanowiska wykotowego (porodowego) uzyska się od 5 do 6 miotów po 7-8 królicząt. Tak więc przyjmujemy, że 1 stanowisko wykotowe daje roczną produkcję około 45 królików, a przy stratach w odchowieniu młodziży około 12% - uzyska się 40 królików, które po okresie tuczu w wieku 90 dni będą miały masę ciała około 2,5 kg.

Powodzenie każdej hodowli oprócz rozplodu uzależnione jest od tempa wzrostu i rozwoju młodziży, które nieodłącznie związane z racjonalnym żywieniem. Na fermach towarowych króliki muszą być żywione granulowanymi paszami pełnodawkowymi, których cena jest zróżnicowana i waha się od 0,60 do 1,00 zł za kg. W obliczeniach przyjęto dwa warianty cenowe paszy: 0,70 i 0,80 zł za kg.

Przechodząc do kalkulacji kosztów żywienia przyjęto następujące potrzeby paszowe zwierząt:

$(125 \text{ samic} + 13 \text{ samców}) \times 0,2 \text{ kg paszy} \times 365 \text{ dni} = 10\,074 \text{ kg}$; $100 \text{ stanowisk} \times 40 \text{ królicząt} \times 7 \text{ kg paszy} = 28\,000 \text{ kg}$. Razem paszy: $38\,074 \text{ kg} \times 0,70 \text{ zł} = 26\,652 \text{ zł}$. $30\,074 \text{ kg} \times 0,80 \text{ zł} = 30\,459 \text{ zł}$.

Koszty weterynarii i profilaktyki. Do tych wydatków należy wliczyć szczepienia profilaktyczne przeciwko myksomatozie i pomorowi królików stada podstawowego oraz regularne dezynfekcje pomieszczeń. Koszty te szacuje się około 2 zł na królika stada podstawowego. W naszym przypadku koszt szczepień i profilaktyki wyniesie $(125 + 13) \times 2 \text{ zł} = 276 \text{ zł}$.

Przykładowa kalkulacja kosztów produkcji brojlerów króliczych przy zróżnicowanej cenie zakupu pasz do produkcji oraz ceny zbytu żywca króliczego

Wyszczególnienie	Koszty i dochody w kolejnych latach funkcjonowania fermy			
	w I r.	w II r.	w I r.	w II r.
Zakup zwierząt (zł)	5 382	828	5 382	828
Zakup paszy w cenie: 0,70 zł/kg 0,80 zł/kg	26 652 -	26 652 -	- 30 459	- 30 459
Usługi weterynaryjne (zł)	276	276	276	276
Koszty energii (zł)	2 000	2 000	2 000	2 000
Inne koszty (zł)	1 000	1 000	1 000	1 000
Łączny koszt (zł)	35 310	30 756	39 117	34 563
Produkcja żywca (kg)	10 000	10 000	10 000	10 000
Koszt produkcji 1 kg żywca (zł)	3,53	3,07	3,91	3,45
Dochód przy cenie zbytu: 4 zł/kg 5 zł/kg	40 000 50 000	40 000 50 000	40 000 50 000	40 000 50 000
Zysk przy cenie zbytu: 4 zł/kg 5 zł/kg	4 690 14 690	9 244 19 244	883 10 883	5 437 15 437

Koszty obsługi. W naszych obliczeniach nie zostały uwzględnione koszty robocizny. Zakładamy, że jest to ferma rodzinna i właściciel nie zatrudnia żadnej siły najemnej. Dlatego też uzyskany zysk będzie zapłatą za robociznę. Nie uwzględniono także kosztów wyposażenia i adaptacji pomieszczeń gospodarczych, gdyż założono, że wykona je sam właściciel sposobem gospodarczym.

Podsumowane wszystkie koszty produkcji królików rzeźnych w pierwszym roku funkcjonowania fermy wynoszą 35 310 zł ($5\,382 + 26\,652 + 276 + 3\,000$), w drugim roku 30 756 zł ($828 + 26\,652 + 276 + 3\,000$). Przy rocznej produkcji żywca króliczego 10 000 kg, w pierwszym roku koszt produkcji 1 kg żywca wyniesie 3,53, a w drugim tylko 3,07 zł. Natomiast przy cenie paszy wynoszącej 0,80 zł za kg koszt produkcji 1 kg żywca wynosi odpowiednio od 3,91 do 3,45 zł.

Granice opłacalności produkcji przy takich kosztach zależeć będą głównie od ceny paszy oraz od ceny sprzedaży królików. W wyliczeniach przyjęto dwie ceny skupu żywca króliczego 4 i 5 zł za kg. Przy cenie 4 zł za kg żywca króliczego, przychód fermy wyniesie 40 000 zł, a przy cenie 5 zł za kg 50 000 zł. W pierwszym przypadku ferma w pierwszym roku funkcjonowania fermy uzyska zysk 4 690 zł, w drugim wypadku zysk wzrośnie do 14 690 zł. W drugim roku funkcjonowania fermy sprzedaż królików po 4 zł za kg przyniesie zysk 9244 zł, a po 5 zł za kg - przyniesie zysk 19 244 zł.

Stwierdzono brak opłacalności chowu królików (w przypadku żywienia zwierząt paszą zakupioną po 0,80 zł za kg), przy sprzedaży żywca w cenie 4 zł za kg. Natomiast zakup droższej paszy po 0,80 zł za kg spowodował uzyskanie w drugim roku funkcjonowania fermy znikomy zysk wynoszący 5 437 zł przy cenie zbytu 4 zł za kg, a gdy cena żywca wynosiła 5 zł za kg zysk wzrósł tylko do kwoty 15 437 zł.

O zysku w produkcji towarowej królików decydują po pierwsze cena paszy zużytej w produkcji, a po drugie cena skupu żywca króliczego.

Przy cenie żywca króliczego 4 zł za kg nie należy spodziewać się zysku (względnie bardzo małego) z prowadzonej fermy, natomiast przy cenie 5 zł i powyżej zwłaszcza w kolejnych latach prowadzenia fermy zysk wraz z zapłatą za pracę przy królikach może być już w granicach przyzwoitości, pod warunkiem, że w żywieniu korzystać będziemy z paszy zakupionej w cenie nie wyższej niż 0,70 zł za kg.

Stosowanie na fermie w żywieniu pasz o cenie powyżej tej kwoty powoduje to, że produkcja staje się nieopłacalna, a dochody pokrywają zaledwie poniesione koszty.

Przedstawiona w artykule kalkulacja jest uproszczoną metodą oceny opłacalności, pozwala jednak na zapoznanie się wszystkich zainteresowanych z metodą liczenia. Pokazuje ona prawie wszystkie składniki kosztów jakie ponosi się przy uruchamianiu fermy.

W oparciu o powyższe każdy z potencjalnych kandydatów na producentów żywca króliczego winien wcześniej przeprowadzić dokładną kalkulację kosztów i dochodów planowanej produkcji (zwłaszcza dużych nakładów na żywienie zwierząt), aby w przyszłości uniknąć niemiłego rozczarowania i problemów finansowych z prowadzonej działalności gospodarczej.

Instytut Zootechniki Balice
Zakład Hodowli Zwierząt Futerkowych

prof. dr hab. Ryszard Kostuch, mgr Ewa Panek

Facelia — roślina niedoceniana

Facelia błękitna (*Phacelia tanacetifolia*) jest jedynym gatunkiem z rodziny faceliowatych (*Hydrophylace*) spotykanym na terenie naszego kraju. Wprawdzie pochodzi z Kalifornii ale jej uprawa znana jest u nas już od bardzo dawna. Początkowo uprawiana była wyłącznie jako roślina miododajna. Obecnie coraz częściej uprawia się facelię również jako roślinę pastewną o dużych walorach pokarmowych.

Facelia błękitna jest rośliną jednoroczną. Dorasta do kilkudziesięciu centymetrów wysokości. Łodygi ma w górnej części szorstko owłosione. Znajdujące się na nich liście są pojedynczo lub podwójnie pierzastosieczne o karbowanych odcinkach. Na szczytowych łukowato wygiętych rozgałęzionych odcinkach pędów znajdują się kwiatostany z licznymi kwiatami, zebranymi w gęste skrętki. Kielich pięciopłatkowy. Korona zrosłopłatkowa, kolistodzwonkowata o pięciu łatkach. Jest koloru błękitnego lub błękitnofioletowego. Otacza znajdujący się w kwiecie jeden słupek i 5 pręcików, wyrastających z korony. Owocem jest torebka.

Facelia jest bardzo wartościową rośliną miododajną również dlatego, że bardzo długo kwitnie bo przeważnie od maja do października. Stanowi też wartościową paszę dla różnych rodzajów zwierząt. Może być także uprawiana jako roślina ozdobna, a szczególnie rabatowa.

Wprawdzie facelia błękitna pochodzi z Kalifornii ale do naszych warunków klimatycznych potrafiła się już wystarczająco przystosować. Może być na wiosnę siana dość wcześnie gdyż nieźle znosi wiosenne przymrozki. Terminy siewu zbóż jarych są więc dla facelii w pełni adekwatne. Nie ma również specjalnych wymagań glebowych. Dobrze rośnie zarówno na glebach nieco lżejszych jak też cięższych. Za wyjątkiem suchych gleb piaszczystych i ciężkich podmokłych gleb zlewnych, może być wszędzie z powodzeniem uprawiana. Nie mniej jednak najlepiej się udaje na glebach próchnicznych i odpowiednio wilgotnych. Nie jest również wymagająca pod względem stanowiska. Siana może być po zbożach oraz wszystkich innych roślinach uprawnych. Można ją nawet uprawiać jako poplon ścierniskowy po wcześnie scho-

dzących z pola zbożach ozimych, względnie jako poplon który po poplonach ozimych. Facelia nie potrzebuje także specjalnych zabiegów agrotechnicznych. Glebę do siewu facelii błękitnej przygotowuje się analogicznie jak pod rośliny zbożowe. Siałę można jednak facelię bezpośrednio po orce w świeżą, nie odleżałą glebę lub nieco przygniecioną wałem Campbella, a po siewie bronować.

Wymagania nawozowe facelii nie są wygórowane. Dlatego po okopowych, strączkowych lub uprawach roślin przemysłowych w zasadzie nawożenia się nie stosuje. Uprawiana po zbożach, a szczególnie po życie i owsie wymaga niewielkiego zasilenia gleby nawozami mineralnymi (NPK), względnie płynnymi nawozami organicznymi. Uzależnione jest to również w dużej mierze od celu uprawy tej rośliny. Przy uprawie na paszę wspomniane nawożenie jest bardziej nieodzowne niż przy uprawie jako rośliny ozdobnej lub miododajnej. W tych dwóch ostatnich wypadkach uważa się nawet, że facelia lepiej kwitnie.

Facelię błękitną można siać w czystym siewie lub w mieszankach. Najlepiej udaje się siana łącznie z seradela na poplon ścierniskowy, gdyż seradela dzięki bakteriom brodawkowym dostarcza jej potrzebne go azotu. Ilość wysiewu nasion facelii w czystym siewie wynosi 10–12kg/ha. Natomiast w mieszance z seradela około 6 kg. W czystym siewie wysiewa się facelię rzędowo w odległości 15–18cm, na głębokość 2–3cm. Mieszankę sieje się zwykle rzutowo dodając do 6 kg nasion facelii około 40kg/ha nasion seradeli. Po skoszeniu powyższej mieszanki seradela nadal odrasta i może być pastwiskowo wykorzystana do późnej jesieni.

Koszenie facelii błękitnej na paszę, odbywa się na początku jej kwitnienia, które następuje po dwóch miesiącach po zasiewie. Uzyskuje się plon zielonki wynoszący około 20t/ha. Nieco niższe jest plonowanie facelii poplonowej, gdyż wynosi 10–15t/ha zielonki.

Należy dodać, że facelię błękitną można też stosować jako roślinę ochronną przy zasiewie koniczyny i lucerny, gdyż po zasiewie rośnie szybko i zapobiega rozwojowi zachwaszczenia, które mogłoby zagłuszyć młodą roślinność koniczyny względnie lucerny.

Najważniejszymi jednak walorami facelii błękitnej są: długotrwałe kwitnienie, piękny błękitny kolor oraz wytwarzanie dużych ilości nektaru kwiatowego, który stanowi ulubiony pożytek dla pszczół. To te, przede wszystkim, właściwości są przyczyną zainteresowania się uprawą facelii nie tylko zresztą u nas.

Facelia należy do roślin długo kwitnących. W naszych warunkach klimatycznych zaczyna kwitnąć najczęściej w drugiej połowie maja i kwitnie nieustannie do samej jesieni. Nie oznacza to jednak, że przez cały ten czas kwitną te same kwiaty. Absolutnie nie. Kwitnienie jednego kwiatu trwa tylko przez kilka dni. Jednak na skrętkach czyli zaginających się szczytowych rozgałęzieniach pędów przez cały czas pojawiają się nowe kwiaty co sprawia wrażenie nieustannego kwitnienia facelii i tak właśnie jest w rzeczywistości.

W kwiatkach facelii znajdują się duże ilości nektaru, który w okresie kwitnienia staje się prawdziwym wabikiem dla różnych owadów, a w szczególności dla pszczoły domowej, która najskuteczniej go wykorzystuje. Dlatego facelię błękitną uprawia się najczęściej głównie dlatego, że należy do najbardziej cennych roślin miododajnych. Znajdujące się w pobliżu pasieki uprawy facelii, przyczyniają się w bardzo wyraźny sposób do wydajności miodu, a szczególnie w lata wilgotne, kiedy nie tylko kwitnących roślin jest dużo mniej, ale gorsze są również warunki zbioru pożytku przez pszczoły. Miód pszczeli wytwarzany z facelii jest też na ogół wysoko ceniony pod względem jakości, a szczególnie smakowitości. Z wszystkich tych względów zainteresowanie facelią jako rośliną miododajną zasługuje na większą uwagę niż to ma miejsce dotychczas. Właściwie nie wiadomo czym można stan taki wytłumaczyć, gdyż na przeszkodzie uprawy tej rośliny nic właściwie nie stoi. Nie sprawiają kłopotu wymagania glebowo-klimatyczne, sposób uprawy i nawożenia, pielęgnowania ani też zbioru. A jednak nadal facelia nie zajmuje w naszym kraju należnego jej miejsca, a uprawy facelii należą do rzadkości.

Plantacyjne uprawy facelii są również estetycznym elementem środowiska, gdyż roślina ta ma wybitnie dekoracyjny wygląd. Jej niebieskofioletowe kwiatostany rosnące na obsianych tą rośliną polach zazwyczaj w bardzo dużym zagęszczeniu łanowym są pod względem widokowym czymś nieprzeciętnym. Niekiedy w tak niesamowity sposób upiększają krajobraz rolniczej przestrzeni produkcyjnej, że patrząc odnosi się wrażenie pewnego rodzaju nierealności.

Piękny widok długo kwitnącej facelii pozwala też na wykorzystanie jej jako ozdobnej rośliny rabatowej. Szczególnie często można się z tym spotkać w krajach Europy południowo-zachodniej, gdzie wykorzystuje się facelię jako roślinę kwietnikową w różnych rodzajach kwietników miejskich, przydomowych, przy-

licznych, parkowych itp. W kolorystycznych kompozycjach z wieloma innymi roślinami kwiatowymi, uwidacznia się facelia bardzo wyraźnie, niekiedy kontrastowo, ale zawsze dobrze wygląda. Ponadto rosnąc w zagęszczeniu skutecznie konkuruje z chwastami nie wymagając prawie żadnych dodatkowych czynności odchwaszczających.

Paszowego znaczenia facelii również nie powinno się bagatelizować. Wprawdzie, jak już podano powyżej, nie uzyskuje się z jej uprawy rewelacyjnie wysokich plonów ale pod względem pokarmowym są one zadowalające. W jednym kilogramie zielonki faceliowej zebranej w czasie kwitnienia rośliny znajduje się średnio około 14g białka. Nie odbiega to w sposób znaczący od zawartości białka w roślinach motylkowatych, które przecież uchodzą za rośliny najbardziej białkowe. Także biologiczna wartość białka facelii błękitnej nie jest wcale gorsza niż porównywanych z nią roślin motylkowatych. Dlatego i pod względem paszowym należałoby tę roślinę więcej doceniać. Zresztą robią to już od dłuższego czasu w Niemczech, uprawiając facelię również dla potrzeb paszowych, różnych rodzajów zwierząt gospodarskich, a szczególnie trzody chlewnej, bydła i owiec.

Reasumując to wszystko co zostało powyżej wypowiedziane na temat facelii nie trudno dojść do wniosku, że jest to roślina, która zasługuje niewątpliwie na większe zainteresowanie.

Jako roślina miododajna może w poważnym stopniu przyczynić się do zwiększenia wydajności miodu. Korzystne jej oddziaływanie zauważono również na pszczoły. Dlatego pszczelarze powinni się facelią bardziej interesować.

Facelia jest cenną rośliną ozdobną. Wynika to zarówno z jej pięknego koloru kwiatów jak też długiego okresu kwitnienia. Nadaje się również na uprawy rabatowe. Także w plantacyjnej uprawie polowej stanowi ważny element krajobrazowy, który jest niewątpliwym czynnikiem estetyzacji środowiska przyrodniczego.

Uprawa facelii na paszę nie jest pozbawiona sensu. Wynika to stąd, że jej biomasa nadziemna zawiera stosunkowo dużo białka i nadaje się do żywienia zwierząt gospodarskich, a szczególnie trzody chlewnej, bydła i owiec.

Pomimo tak licznych walorów facelia jest w naszym kraju nadal rośliną niedocenianą i trzeba zrobić wszystko, żeby to zmienić.

Akademia Rolnicza w Krakowie
Katedra Ekologicznych Podstaw
Inżynierii Środowiska

Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego

SPOTKANIE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH DZIAŁAJĄCYCH NA RZECZ WSI I ROLNICTWA Z MINISTREM ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ

WNIOSKI

zebrane podczas spotkania reprezentantów organizacji pozarządowych
z Ministrem Rolnictwa Jackiem Janiszewskim w dniu 4 maja 1998 r. w Warszawie

1. Organizacje pozarządowe skupiają ogromny potencjał intelektualny, który jest jak dotąd nie w pełni wykorzystywany w restrukturyzacji polskiej wsi, brak stałych kontaktów roboczych z Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, wymiany poglądów, konsultacji. Na terenach wiejskich działa około 300 organizacji pozarządowych w obszarze samorządności, edukacji, rozwoju przedsiębiorczości, kultury, ekologii, ochrony środowiska oraz wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa.
2. Organizacje pozarządowe postrzegane były dotąd raczej jako petent niż jako partner. Po latach obecności na scenie naszego kraju, nabywania doświadczeń, są w pełni gotowe do realizacji wielu zadań mających priorytetowe znaczenie dla resortu rolnictwa. Mogą wykonywać zadania na zlecenie Ministra Rolnictwa we współpracy z organizacjami i instytucjami na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym na zasadach partnerstwa i odpowiedzialności z uwzględnieniem jakości i efektywności realizowanych programów przy zachowaniu niezależności tych organizacji.
3. Organizacje pozarządowe są gotowe do działań w zakresie:
 - szkoleń,
 - działań organizacyjnych,
 - kredytowania,
 - rozwoju infrastruktury,
 - działalności wydawniczej,
 - działalności informacyjnej.
4. Należy podkreślić, że w odróżnieniu od wielu programów centralnych, programy realizowane przez organizacje pozarządowe tworzone są na podstawie identyfikacji faktycznych (oddolnych) potrzeb środowiska wiejskiego.
5. Minister Rolnictwa uznaje organizacje pozarządowe jako bardzo ważnego partnera w reorganizacji i rozwoju polskiej wsi.

Współpraca organizacji pozarządowych i Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej wymaga:

 - a) udrożnienia przepływu informacji z MRiGŻ do organizacji pozarządowych i odwrotnie,
 - b) utworzenia w MRiGŻ komórki lub wyznaczenia osoby odpowiedzialnej za stałe kontakty z organizacjami pozarządowymi niezależnie od osobistej deklaracji Pana Jacka Janiszewskiego Ministra Rolnictwa,
 - c) wsparcia przez MRiGŻ działań organizacji pozarządowych poprzez organizację spotkań z Ministrem Rolnictwa, wydanie biuletynu informacyjnego nt. organizacji pozarządowych i działań przez nich podejmowanych na obszarach wiejskich, wsparcie organizowanych szkoleń.

6. Organizacje pozarządowe w odpowiedzi na propozycje Ministra Rolnictwa są gotowe do:
 - a) udziału w dyskusji nad Narodowym Programem Rozwoju Wsi Polskiej, włączając się do budowy państwa obywatelskiego,
 - b) udziału w pracach zespołów roboczych zajmujących się przygotowaniem do negocjacji Polski z Unią Europejską,
 - c) udziału w spotkaniach ogólnych i w małych grupach problemowych zgodnie z potrzebami resortu rolnictwa.
7. Potwierdza się konieczność utworzenia sekretariatu organizacji pozarządowych do koordynacji działań i udrożnienia przepływu informacji.
8. Uczestnicy widzą konieczność stałych spotkań organizacji pozarządowych z Ministrem Rolnictwa.
9. Uważają, że przedstawicielem biznesu na takich spotkaniach powinien być reprezentant zrzeszeń, który prezentował będzie stanowisko większej grupy przedsiębiorców.
3. zwrócić uwagę na zrównoważony rozwój (integracja polityki rolnej i polityki ekologicznej),
4. ważna rola kształcenia ustawicznego, udziału Izb Rolniczych, znaczenie Uniwersytetów Ludowych, zespołów przysposobienia rolniczego i klubów 4-H,
5. dbałość o polskie produkty żywnościowe, zachowanie jakości i marki,
6. rozwiązać problem bezrobocia wśród młodzieży,
7. modernizacja sieci energetycznej na wsi,
8. Izby Rolnicze zgłaszają deklarację współpracy z organizacjami pozarządowymi,
9. należy dążyć do zmiany mentalności ludzi zamieszkujących na wsi,
10. zwraca się uwagę na brak ustawy o oświacie dorosłych, co uniemożliwia finansowanie zadań z tej problematyki z budżetu państwa,
11. należałoby utworzyć Rolniczy Fundusz Ochrony Środowiska,
12. dążyć do uregulowania prawnego zachowania krajobrazu na obszarach wiejskich,
13. uzyskać prawo do stworzenia rezerwatu "Nietlice,"
14. agroturystyka — wyjaśnić przepisy dotyczące zwolnień od podatku dla rolników wynajmujących pokoje turystom. Stworzyć korzystne warunki kredytowe na rozwój bazy agroturystycznej.

Wnioski dodatkowe zgłoszone przez poszczególnych uczestników spotkania:

1. udrożnić przepływ informacji do uczelni i szkół rolniczych,
2. należy zająć się problematyką bezrobocia wśród ludzi niepełnosprawnych mieszkających na wsi, problemem ludzi starych (domy opieki). Rok 1999 ogłoszono rokiem ludzi starych,

*Opracowali na podstawie zgłaszanych uwag:
dr inż. Józef Kania (MSDR Kraków)
i Katarzyna Boczek (Fundacja 4-H w W-wie)*

WYDARZENIA DRUGIEGO KWARTAŁU 1998

1. W okresie 17–26 kwietnia 1998 zorganizowano wizytę studyjną doradców ODR i członków Zarządu i Rady Stowarzyszenia we Francji i Szwajcarii. Głównym celem wizyty było zapoznanie się z organizacją doradztwa i szkolnictwa rolniczego oraz działalnością organizacji samorządowych rolników w obu krajach.

Wizyta studyjna we Francji miała miejsce w regionie Auvergne, departamencie Allier. W Departamentalnym Centrum Rolnictwa w Moulins zapoznano uczestników wizyty z rolnictwem Departamentu Allier na tle rolnictwa francuskiego. W Zespole

Szkół Rolniczych na przedmieściach Moulins (stolica departamentu) zapoznano się z kierunkami kształcenia zawodowego młodzieży szkół rolniczych oraz organizacją pozaszkolnych form edukacji dorosłych i młodzieży w oparciu o zaplecze techniczne i intelektualne szkoły rolniczej. W trzech gospodarstwach, w których odbywają się praktyki zawodowe uczniów szkół rolniczych, zapoznano się z zasadami współpracy szkoły rolniczej z siecią gospodarstw indywidualnych. W Izbie Rolniczej w Moulins w czasie spotkania z zarządem oraz pracownikami Izby zapoznano się z organizacją i zasadami funkcjonowania izb rolniczych we Francji oraz zasada-

mi i zakresem prowadzonego doradztwa rolniczego. Ponadto zarówno w czasie wizyty w Izbie Rolniczej, jak i w gospodarstwach zapoznano się z organizacją zbytu produktów rolnych.

Wizyta studyjna w Szwajcarii miała miejsce w regionie Saint Gallen. W Zespole Szkół Rolniczych w Rheinhof koło Salez zapoznano się z organizacją zajęć z zakresu praktycznej nauki zawodu w warsztatach, laboratoriach i gospodarstwie szkolnym, jak również modelem kształcenia ustawicznego rolników. Zaprezentowana została także koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju wsi szwajcarskiej. Natomiast w czasie wizyt w dwu gospodarstwach zapoznano się z organizacją zbytu produktów rolnych oraz organizacją praktyk zawodowych uczniów szkół rolniczych w gospodarstwach indywidualnych w Szwajcarii. Szersze informacje o tych wizytach studyjnych znajdują Państwo w następnym numerze *Wsi i Doradztwa*.

2. Stowarzyszenie brało udział w organizacji Targów Rolno-Przemysłowych „AGRARIA'98” w Krakowie na terenie obiektów Wydziału Techniki i Energetyki Rolnictwa. Targi te odbyły się w dniach 15–17 maja 1998. Uczestniczyło w nich 40 wystawców.
3. Kontynuowano współpracę z Zakładem Doradztwa Rolniczego AR w Krakowie oraz Krakowskim Od-

ziałem Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w organizacji i prowadzeniu studium podyplomowego nt. „Ekonomiczne i prawne podstawy integracji europejskiej w aspekcie rozwoju terenów wiejskich”.

4. Stowarzyszenie było współorganizatorem pobytu studyjnego (jeden semestr) ośmiu studentów Uniwersytetu Purdue w Akademii Rolniczej oraz przygotowywało organizacyjnie i merytorycznie wizyty studyjne w ODR w Bielsku-Białej, Karniowicach i Częstochowie. Pobyt studentów amerykańskich w AR w Krakowie zakończył się w dniu 15 maja 1998.
5. Zrealizowano projekt edukacyjny PHARE/APPLE-SIERRA pt. „Doradztwo w procesie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w aspekcie integracji z UE”. W ramach tego projektu przeprowadzono m.in. dziesięć szkoleń w ODR w Bielsku-Białej, Karniowicach, Korytnikach, Iwoniczu, Mikołowie i Nawojowej oraz w AR w Krakowie. Tematyka szkoleń obejmowała następujące zagadnienia: Doradztwo w procesie identyfikacji i rozwiązywania problemów; Nowoczesne metody i techniki w doradztwie; Przywództwo w rozwoju obszarów wiejskich; Samodzielne podejmowanie działalności gospodarczej w agrobiznesie.
6. Realizacja programów edukacyjnych na zlecenie ODR i innych instytucji (zgodnie z propozycjami zamieszczonymi w „Ofercie szkoleniowej” wydanej przez Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w Poznaniu).
7. Rozpoczęto prace organizacyjne związane z wyjazdem studyjnym do Italii i wizytą w Watykanie dyrektorów ODR z całej Polski, Prezydium KRDR oraz przedstawicieli Zarządu i Rady MSDR. □

Unikalny opracowany w ramach programu PHARE

SYSTEM INFORMACJI RYNKOWEJ W ROLNICTWIE

Stanowiący zespół procedur, narzędzi i zasad umożliwiających przetwarzanie danych w informacje użyteczne dla wszystkich uczestników rynku rolnego

Komputerowy system informacji rynkowej umożliwia monitoring rynku rolnego, a w szczególności uzyskiwanie informacji o prognozach wielkości upraw, zbiorów, podaży handlowej, popytu oraz tendencjach zmian tych wielkości. Informacje te mogą być podstawą do podejmowania trafnych decyzji produkcyjnych. System umożliwia jednocześnie wykonywanie analiz rynkowych dla wybranych grup towarowych w ujęciu mikro- i makroregionalnym (gmina, powiat, województwo, region, kraj). Analizy przeprowadzane być mogą jednorazowo na indywidualne zlecenia lub w formie okresowych raportów.

W roku 1998 realizowane będą przez firmę CRAFTSMAN-INVEST następujące szkolenia i seminaria związane pośrednio lub bezpośrednio z Systemem Informacji Rynkowej:

TEMAT	OPIS	Sposób realizacji	Termin realizacji	Ilość uczestników	Koszt uczestnictwa 1 osoby	Koszt z dofinansowaniem 1 osoby
WDROŻENIE SYSTEMU INFORMACJI RYNKOWEJ	instalacja, wdrożenie i szkolenie praktycznej obsługi systemu informacji rynkowej	szkolenia – 6 dni warsztaty – 4 dni wdrożenia – 2 dni	indywidualne uzgodnienia (10 dni)	optymalnie grupy 10–15 osób	1200 zł	950 zł
SYSTEM INFORMACJI RYNKOWEJ ELEMENTEM STABILIZACJI RYNKU ROLNEGO	opis systemu, zasad działania, warunków wdrożenia systemu, technik zbierania danych	2-dniowe niezależne seminaria	29–30.06.98 30–31.07.98 27–28.08.98 29–30.09.98	maks. 80 osób	190 zł	190 zł
METODY I TECHNIKI BADAŃ MARKETINGOWYCH W ROLNICTWIE	przedstawienie praktycznych sposobów badań rynku rolnego	szkolenia – 5 dni warsztaty – 3 dni projekty – 2 dni	indywidualne uzgodnienia	optymalnie grupy 15–20 osób	900 zł	720 zł
ORGANIZACJA REGIONALNYCH BIUR ROLNICZEJ INFORMACJI RYNKOWEJ	przygotowanie profesjonalnej kadry, zasad działania i organizacji biur informacji rynkowej, wdrożenie systemu i procedur	szkolenia – 6 dni warsztaty – 4 dni wdrożenia – 5 dni	indywidualne uzgodnienia (15 dni)	optymalnie grupy 10–12 osób	indywid. uzgodn.	–
DORADZTWO RYNKOWE W ROLNICTWIE	przygotowania grupy doradców w zakresie zasad rynkowych w rolnictwie, prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, marketingu	szkolenia – 5 dni	indywidualne uzgodnienia	optymalnie grupy 15–20 osób	800 zł	640 zł

Informacje o możliwościach instalacji i wdrożenia systemu oraz o pozostałych szkoleniach uzyskać można:

CRAFTSMAN-INVEST

Department of Agricultural Marketing Research and Analysis

65-001 Zielona Góra

ul. Wrocławska 66

tel./fax (0-68) 324 72 88

A.W. van den Ban, H.S. Hawkins

Doradztwo rolnicze

**A.W. van den Ban,
H.S. Hawkins**

Doradztwo rolnicze

Jak doskonalić umiejętności doradcze przy wykorzystaniu różnych modeli, metod i technik oraz jak skutecznie zarządzać organizacją doradczą - dowiesz się z tej książki.

Książka ta zaliczana jest do światowej klasyki w zakresie teorii doradztwa rolniczego, a jej autorzy do najwybitniejszych specjalistów zajmujących się tą problematyką.

Na 315 stronach omówione zostały szczegółowo następujące zagadnienia:

- Definicja doradztwa, cele organizacji doradczych oraz modele powiązań nauki i doradztwa.
- Metody wpływania na zachowania ludzkie.
- Etyka doradztwa.
- Teoretyczne podstawy doradztwa - percepcja, proces komunikowania, uczenie się, postawy, modele podejmowania decyzji, adaptacja i dyfuzja innowacji.
- Metody doradztwa - mass-media, doradztwo grupowe i doradztwo indywidualne.
- Planowanie procesów doradczych.
- Ocena i monitorowanie.
- Uczestnictwo rolników w programach doradczych.
- Organizacja i zarządzanie doradztwem.
- Rola doradztwa w rozwoju wsi i rolnictwa.

Polecamy:

- ➔ *doradcom, w tym zwłaszcza pracownikom ośrodków doradztwa rolniczego,*
- ➔ *menedżerom organizacji doradczych i konsultingowych,*
- ➔ *nauczycielom akademickim i studentom,*
- ➔ *nauczycielom średnich szkół rolniczych,*
- ➔ *specjalistom firm agrobiznesu ds. produkcji, skupu, handlu i marketingu.*

Zamówienia prosimy kierować pod adresem wydawcy:

Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego
zs. w Akademii Rolniczej w Krakowie
31-121 Kraków, ul. Czysta 21
tel. (012) 634-31-90, fax 633-15-61

Cena 1 egzemplarza 17 zł
(plus koszty przesyłki)